

# genus

genus,  
aktuellt magasin  
från  
Nationella  
sekretariatet för  
genusforskning

1 / 01

*Såporna vi  
älskar att hata*

*Livet på luckan*

*Drottningen  
som ville bli man*

*"Vi måste tala  
om rasisimen"*



# Hotfull förändring...

När jag som ung student ville skriva uppsats i historia om de svenska kvinnornas rösträttsrörelse sa min handledare, en professor som jag beundrade mycket:

– Kan du inte skriva om freds-rörelsen, åtminstone.

Det här var i början av 1970-talet och vi hade ännu inte börjat tala om vare sig kvinnohistoria eller kvinnoforskning, än mindre om köns- eller genusforskning. Men den intressanta frågan här är: vid vilken tidpunkt anses vilken historia värd att lyfta fram? När jag skrev om rösträttsrörelsen märkte jag att förutom Lydia Wahlström, som var ordförande i LKPR, Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt och fil. dr. i historia, hade få historiker intresserat sig för kvinnornas rösträttskamp. Det var likadant på andra områden på den tiden, när folkrörelsernas historia skrevs sågs till exempel inte kvinnorörelsen som en folkrörelse. Det här är i sig inget märkligt. Det verkar som om varje tid ställer sina frågor till historien.

I dag pågår forskning om rösträttsrörelsen och det är glädjande att frågor om kön och makt numera ställs både av manliga och kvinnliga historiker, även om det fortfarande är fler kvinnor än män som problematiserar kön. I forskarvärlden mottas nya perspektiv ofta med en viss skepsis och kvinno- och genusforskningen har som bekant mött åtskilligt motstånd. Men motstånd är en sak, det är värre med förtal och rena felaktigheter. Kring årsskiftet debatterades genusforskning i *Svenska Dagbladet* och en forskare hävdade, att feministisk historieförskrivning generellt var lika med "historieförfalskning". Historiker emellan är vi vana vid att det finns olika sätt att tolka historien, men steget är långt mellan tolkning och medveten historieförfalskning. Hur kommer det sig att kvinnliga forskares tolkningar inte diskuteras just som tolkningsalternativ, utan beskrivs som förfalskningar?

För mig, som är historiker och har studerat kvinnornas politiska historia, ligger det nära till hands att dra paralleller mellan forskarvärlden och politiken – vad händer när kvinnor börjar ifrågasätta den rådande normen eller ordningen? När kvinnor som grupp ifrågasätter den dominerande synen på vad som är politik synliggörs könsintressen, framhåller statsvetaren Maud Eduards. Detsamma tycks hända när genushistoriker hävdar sin syn på vad som är viktigt i historien. Med genusperspektiv följer ofta krav på förändring av den rådande ordningen, dvs. den dominerande diskursen, en förändring som upplevs som hotfull. Så för mig blir slutsatsen av debatten i SvD: när feministisk historieförskrivning beskrivs som "historieförfalskning" kan det ses som ett tecken på att genusforskningen växt sig så stark, att den håller på att förändra historievetenskapen. Det är inte längre möjligt att skriva historia utan att beakta att det finns två kön.



*Gunnel Karlsson*

# genus

Redaktör: Lena Olson

Tel: 031-773 56 02

E-post: lena.olson@genus.gu.se

Ansvarig utgivare: Maud Eduards,  
professor i statvetenskap och ledamot  
i sekretariatets styrelse

Tel: 08-16 30 92

E-post: maud.eduards@statsvet.su.se

Ledare: Gunnel Karlsson, sekretariatets före-  
ståndare, fil. dr. i historia

Tel: 031-773 56 05

E-post: gunnel.karlsson@genus.gu.se

Grafisk form: Daniel Burkhalter,

E & B Reklambyrå AB

Tryckeri: Lindgren & Söner

ISSN: 1403-8943

Redigering: Lena Olson

Medverkande i detta nummer:

Maria Edström (doktorand, journalistik)

Eskil Fagerström (frilansjournalist)

Jenny Gustafsson (frilansjournalist)

Johan Hedenström (fotograf)

Anna Johansson (fil dr, sociologi)

Mikael Lundgren (fotograf)

Mimmi Palm (frilansjournalist)

Bosse Parbring (informatör)

Malin Rönblom (doktorand, statsvetenskap)

Manu Seppänen (frilansjournalist)

Gudmund Svansson (fotograf)

Marie Swartz (fotograf)

Omslagsbild: Rachel Molin (som spelar Kicki

i TV-såpan *Vänner & fiender*) tar farväl av

TV-serien. Foto: Olle Sporrang Pressens Bild

Utges av: Nationella sekretariatet för genus-

forskning, Göteborgs universitet, Box 200,

405 30 Göteborg

Tel: 031-773 56 00

Fax: 031-773 56 04

E-post: sekretariat@genus.gu.se

Hemsida: www.genus.gu.se

Prenumeration:

Nätverkstan Ekonomitjänst

Tel: 031-743 99 05

Fax: 031-743 99 06

E-post: ekonomitjanst@natverkstan.net

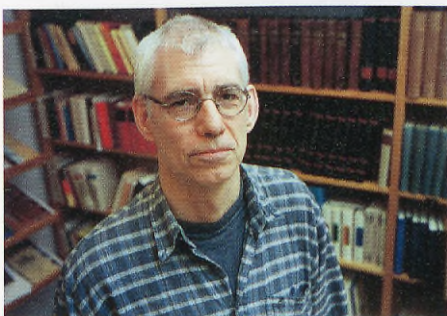
Genus är gratis och kommer ut 4 gånger  
om året.

# INNEHÅLL

Nr 1 Februari 2001



Sidan 26



Sidan 18

## 4 DEN JÄMSTÄLLDE IT-MANNEN

*Ewa Gunnarsson forskar om maskulinitet i nya organisationsformer*

## 6 LIVET PÅ LUCKAN

*Etnologen Susanne Wollingers avhandling handlar om de värnpliktiga vid ett skånskt artilleriregemente*

## 9 DROTTNINGEN SOM VILLE BLI MAN

*'Kung Kristina' heter historikern Kjell Lekebys nya bok*

## 12 RAPPORT FRÅN EN KLASSRESA

*Ulla-Britt Wennerström forskar om kvinnliga klassresenärer*

## 15 KLASSBEGREPPET PÅ VÄG TILLBAKA?

## 18 PORTRÄTT

*Jonas Liliequist, historiker vid Umeå universitet*

## 22 SÅPORA VI ÄLSKAR ATT HATA

*'Våg, bitchor och moderliga män' heter en ny bok av Marianne Liliequist*

## 24 NYHETER

## 28 "VI MÅSTE TALA OM RASISMEN"

*Konferens om svensk genusforskning i världen*

## 32 DEBATT

## 34 KALENDARIUM

## 36 KRÖNIKÖR

*Max Waltman, student i statsvetenskap vid Stockholms universitet*

## Redaktionen har ordet



Klassbegreppet har länge varit "ute" i samhällsdebatt och forskning, även bland feminister. Men har det verkligen spelat ut sin roll? Är klassperspektivet kanske till och med på väg tillbaka?

Det är frågor som ställs i det här numret av *Genus*, där vi också uppmärksammar det första avhandlingsprojektet om kvinnliga klassresenärer. Sociologen Ulla-Britt Wennerströms främsta motiv till att välja just detta område är den egna klassresan – från arbetarklassflicka till lärare och forskarstuderande. Någon kvalitativ studie av kvinnliga klassresenärer har tidigare inte gjorts i Sverige.

Om drottningen som ville byta kön berättar historikern Kjell Lekeby i sin nya bok *Kung Kristina*, som också tas upp i det här numret. Kristina – som var Sveriges drottning – red som en karl, klädde sig ibland i manskläder och såg ner på kvinnan som varelse.

– Hade hon levt i dag hade jag absolut kallat henne lesbisk, säger han. Men samtidigt beundrade hon männen så mycket och det vet jag inte riktigt om dagens lesbiska kvinnor alltid gör. Transsexuell kanske är ett bättre ord. Hon hade nog genomgått ett könsbyte om hon levt i dag.

Läs om Kristinas fängslade liv på sidan 9!

LENA OLSON



Hennes syfte är att studera hur maskulinitet konstrueras i nya organisationsformer. Och var ska man leta, om inte i ett IT-företag? En bransch omgärdad av förväntningar på att lyfta samhällsekonomin, och föreställningar om personal som aldrig tar ledigt.

Fast Ewa Gunnarsson, som undersökt sambandet mellan teknik och kön sedan 80-talet, tycker att "IT-branschen" är ett alldeles för brett och diffust begrepp.

– Det har blivit en symbol för en maktarena, och teknikens drivkraft till förändring. Den symbolen måste man sönderdela som forskare.

Vad man då kommer att se är bland annat hur maskulinitet konstrueras i relation till teknik. Vare sig det handlar om stora maskiner i industrin, eller förfinad informationsteknologi, är det en viktig del i det maskulina idealet.

– Inom den traditionella industrin var kopplingen mellan maskulinitet, kraft och teknik uppenbar. I dag är den inte synlig på samma sätt, eftersom den tekniska utrustningen blir mindre och mindre.

På det företag Ewa Gunnarsson studerade fick en av de anställda, som är fallskärmschoppare, vara företagets sinnebild.

– Att ta en idrottsman som symbol är vanligt i företag som sysslar med modern teknologi. Datakonsulten ska alltså framstå som djävul men samtidigt social och

trevlig. Det blir ett sätt att sammanbinda teknik och maskulinitet för IT-konsulten.

Forskaren Bob Connell har utvecklat en teori om en global könsordning, och hur den samspelar med lokala konstruktioner av maskulinitet.

– Man kan säga att det företag jag följde visar spår av båda, säger Ewa Gunnarsson. Man håller sig med en sportig symbol, som globalt står för makt och kraft. Men så finns den regionala varianten, som är en spännande avvikelse. De här männen söker sig till mindre hierarkiska organisationer och de vill kunna ha familj.

Här menar hon att man kan se den svenska jämställdhetsdiskursens starka påverkan. Men män har ju alltid kunnat ha både familj och arbete utan större uppoffringar?

– Jo, men de här männen, som är i 35-årsåldern, vill vara med sina barn. De vill kunna ta föräldraledigt.

#### MÄN MED HÖGSTATUSYRKE

Att välavlönade män med högstatusyrke på detta sätt går i bränschen för jämställdhet, tror Ewa Gunnarsson också beror på att de jobbar i företag som bygger organisationen på flexibilitet i tid och rum. Hon har följt en avdelning där 20 konsulter, varav 40 procent är kvinnor, jobbar som systemerare och programmerare. De anställda tillbringar den mesta tiden ute hos sina uppdragsgiv-

*Som leende fallskärmshoppare singlar de ner på arbetsplatser som behöver dem. Det handlar om de anställda på ett konsultföretag i IT-branschen.*

*Ewa Gunnarsson är forskare i könsteori och har följt dem i ett projekt vid Centrum för kvinnoforskning i Stockholm.*

## Den jämställda

# IT-mannen

AV MIMMI PALM FOTO JOHAN HEDENSTRÖM

are med stort eget ansvar. De kan utforma sitt arbetsliv efter egna önskemål och lägga tyngd bakom dem.

– IT-kunniga är eftertraktade som arbetskraft. Att de jobbar med teknik gör att de står på en självklar maktbas som ger status. Det innebär också att de kan ställa krav. De riskerar inte att förlora status om de säger att de vill vara hemma med sina barn.

– Dessutom utmärker sig de anställda för att vara gränsöverskridare. Kanske är de det också i förhållande till traditionella könsmonster.

Massmedia rapporterar att det ser illa ut med jämställdheten i IT-företagen. Men Ewa Gunnarsson såg både traditionella och moderna könsstrukturer på den avdelning hon följde. Helt traditionellt är chefen en man medan sekreteraren, som sköter kontakten och omsorgen om de anställda, är en kvinna. Men kvinnorna på mellannivån är inte underordnade och deras löner ligger inte generellt lägre än männens.

### FRÖ TILL FÖRÄNDRING

Inte minst viktig är chefens inställning. I det här fallet är han både kompis och auktoritet, med ambitionen att anställa både kvinnor och män, gärna från andra länder. Att ta ut föräldraledighet tycks snarast vara normen på avdelningen.

Ewa Gunnarsson berättar om en av de anställda

som är muslim. För honom var det främmande att vara hemma med barnen men han kände sig närmast pressad att vara pappaledig.

Övertiden försöker man, tvärt emot mediabilden av denna bransch, att hålla nere. Däremot vill man gärna att den anställda tar med sig familjen på aktiviteter som företaget ordnar. Det, menar Ewa Gunnarsson, kan ju egentligen ses som en sorts obetald övertid som alltså tas ut på ett annat sätt.

Studien, som finansierats av Rådet för arbetslivsforskning, ger onekligen en positiv bild av det moderna konsultföretaget ur jämställdhetssynpunkt. Ewa Gunnarsson anser att där verkligen kan finnas ett frö till förändring. Men allt är inte guld som glimmar.

– Segregeringsmekanismer finns också i de nya organisationsformerna, för vi har ju dem med oss i bagaget. Till exempel tror jag inte att den traditionella kvinnliga deltidaren får plats i ett sådant här företag. En kvinna som vill jobba halvtid för att ta huvudansvar för barnen tror jag inte man skulle anställa. Hon skulle inte passa in.

Är det bra eller dåligt?

– Det kan tyckas utmanande men det finns kanske en ny femininitet som innebär heltidsarbete. Eller, tillägger hon, så kan man se det som att maskulinitet kan bäras av en kvinna. Det måste inte till en mans kropp för att konstruera maskulinitet. □



## *Livet på*

# LUCKAN

Att visa tillgivenhet, närhet och uppskattning är och förblir komplicerat för många män. Och en kastad kudde kan ju vara ett tecken på just sådant. Ändå finns närheten där – och kanske alldeles särskilt bland vanliga värnpliktiga i ett kompani.

Under nästan ett och ett halvt år, mellan 1995 och 1996 följde etnologen Susanne Wollinger vardagen vid

*Det hände att det blev kuddkrig på luckan på regementet i Hässleholm. Ett vanligt, vänskapligt, kamratligt kuddkrig unga män emellan.*

Wendes Artilleriregemente i Hässleholm. Resultatet blev avhandlingen *Mannen i ledet – takt och otakt i värnpliktens skugga*.

– Små detaljer kan säga så mycket, säger Susanne. Vem är det okej att krama om och pussa i nacken? Vilka kan man vara nära? Med vem kan man skämta – och om vilka saker? Det tog lång, lång tid för mig att på allvar börja begripa alla sociala och kulturella aspekter av dessa unga värnpliktigas tillvaro.

Susannes första kontakter med lumparlivet kom 1994, då hon på uppdrag av Kristianstads läns museum dokumenterade livet på ett regemente i staden, just innan det skulle flyttas till en annan ort. Hon säger att hon, som alla, då hade mycket schablonbilder av värnplikten och lumparlivet. Fotsvett, porrtidningar, vrålande befäl, rå jargong och uppställning i raka led.

– Det fick jag ju revidera, säger Susanne med ett skratt. Men detta första arbete väckte många andra frågor. Jag blev mer och mer intresserad av livet i lumpen, av hur verkligheten såg ut för de värnpliktiga.

Ett år senare satte hon igång med sitt avhandlingsarbete. Det var försommar 1995 när Susanne första kvitt-

erade ut sitt passerkort till regementsområdet. Tanken var att hon skulle vara hemmastadd bland haubitsar och granater när huvuddelen av pjäskompaniet ryckte in ett halvår senare.

– Min utgångspunkt, när jag nu vände tillbaka till regementet var att studera mötet mellan dessa unga män och det militära systemet, berättar Susanne. Hur skulle dessa killar som fostrats av kvinnor på dagis och i skolan, med mer individualistiska och jämlika ideal, reagera inför mötet med detta hierarkiska system?

### VARDAG OCH VÄNTAN

Susanne är i 50-årsåldern och bor i Lund. Tidigare har hon arbetat som ”frilansande etnolog”, skrivit i tidskrifter, arbetat för museer, studerat boende och tillvaron för människor med språkliga handikapp. Fältarbetet, etnografien, har alltid varit viktig – även om hon aldrig gått så långt in i ett projekt som vid avhandlingsarbetet.

Avhandlingen myllrar också av scener. Killarnas liv i fält, på luckan, på mönstringen och på kaserngården träder fram. Boken innehåller också en omfattande fotografisk dokumentation.

– Det har faktiskt inte skrivits särskilt mycket om vanliga värnpliktigas vardag. Men lumpen handlar faktiskt mycket om just det – vardag och väntan.

Fram växer en bild av en i många stycken positiv gemenskap mellan unga män. Det är ingen konventionell, stel ”stridis”-maskulinitet som formas i kasernerna och i tälten. Hos Wollingers pjäskompani tycks i stället den uteslutande manliga gruppen ge utrymme för olika typer av manlighet. När alla är av samma kön, tappar könet i betydelse. Plötsligt finns ett manöverutrymme inom maskuliniteten.

– De värnpliktiga gör många sysslor som utanför det militära snarast betecknats som kvinnliga, till exempel att sy. Men sammanhanget, värnplikten, tycks ge sådana saker ny innebörd.



– Det kan vara lika manligt att sy i en knapp som att skjuta skarpt, fortsätter Susanne.

Samtidigt är lumpen ingen idyll. Det finns många som mår dåligt. Alla får inte vara med i kuddkriget, i matsalen eller i bastun. Flera tongivande maskulinitetsforskare, till exempel Robert Connell och Michael Kimmel, har också velat betona vikten av överordning och underordning – männens position i en hierarki – för konstruktionen av maskulinitet. Men utanförskap och förtryck är inte något huvudtema i *Mannen i ledet*.

– Däremot finns naturligtvis subtila mekanismer för att sortera folk.

#### LÄRA SIG VETA HUT

I lumpen blir pojkar till män, har det hetat. Här får grabbarna lära sig veta hut och klara sig utan mamma. Fast riktigt så enkelt är det inte. ”Bli en man”, utbrister en av killarna i en intervju. ”Det här är ju det sista stället där man får lov att vara pojke...” Bilden av killarnas möte med det hierarkiska, spelet mellan mjuka grabbar och militär disciplin som var Susannes utgångspunkt, kom också att nyanseras under hennes ett och ett halvt år på regementet. Det som på ytan ser ut som hård disciplin kan rymma möjligheter för individen. Översta knappen i skjortan knäpps upp efter ett par månader. Dessutom gör det tidsbegränsade i värnplikten anpassningen uthärdlig.

– Man får ju leka lite också, som en killarna säger. Boken handlar också mycket om fältarbetet som

arbetsmetod. För den som vill dela andra människors vardag under lång tid, komma dem nära och försöka iakttä deras verklighet, gäller det att inte sväva på målet.

– Jag lärde mig oerhört mycket om forskarrollen under tiden på regementet. ”Vad ska det här vara bra för?”, är faktiskt en väldigt bra och relevant fråga för oss forskare.

#### VÄLJER INTE SINA KOLLEGOR

Positiva manliga gemenskaper – vad är det egentligen? Behövs de? Susan Faludi beklagade ju nyligen deras försvinnande i *Stiffed*. Jag frågar Susanne Wollinger vad hon tror.

– Bland de värnpliktiga fanns nog ett slags enighet om hur man skulle vara, om vad som var ”rätt inställning”. Kärnan i det tror jag låg i ett förhållningssätt som dels handlade om att ställa upp för de andra, men även om att inte ta värnpliktsrollen på ett alltför stort allvar. Däremot ingick inte att strunta i beordrade uppgifter – det gick inte för sig. Då satte man de andra i klistret och förstörde stämningen.

Det fanns också ett annat inslag.

– Lumpen är ett ”mellanrum”, en zon där andra regler gäller. I lumpen väljer man inte sina kollegor. Och det visar sig för det mesta att man faktiskt kan både samarbeta och ha rätt kul med personer som man vid första anblicken inte trodde man hade så mycket gemensamt med. Det tror jag var lärorikt för många av de värnpliktiga. Det var i alla fall lärorikt för mig själv. □



AV MANU SEPPÄNEN FOTO NATIONALMUSEUM

# Drottningen

## *som ville bli man*

*Under drottning Kristinas livstid fanns det bara ett biologiskt kön – det manliga. Män uppfattade kvinnan som en ofullgången man, en slags naturlig men sexig missbildning som skulle behaga. Men hon ansågs också som en praktisk bakugn som jäste och födde hans barn.*

– Därför var det inte så konstigt att Kristina faktiskt bytte kön, säger idéhistorikern Kjell Lekeby.

Kristina, Sveriges drottning, red som en karl, klädde sig ibland i manskläder och såg ner på kvinnan som varelse. Och det var just det oklara och mystiska, det dunkla och komplicerade hos Kristinas personlighet som fick Kjell Lekeby att intressera sig för regenten och skriva boken *Kung Kristina* (Vertigo förlag).

– Hon bröt mot tidens konventioner på ett spektakulärt sätt, vilket är spännande. Dessutom var hon en riktig primadonna som alltid ville stå i centrum. Över henne stod endast Gud medan alla andra var undersåtar. Men innerst inne tror jag att hon var en väldigt olycklig, osäker och ensam människa, säger han.

Omsatt till vår tid liknar Kjell Lekeby henne vid en firad filmstjärna eller operadiva. En person som hela tiden sökte rampljuset, en kändis men på 1600-talsmanér.

– Som det här med att konvertera till katolicismen till exempel. Det var nog bara ett sätt att få behålla all uppmärksamhet. Ingen skulle fira henne om hon inte konverterade när hon avsa sig kronan och lämnade Sverige. Kristina kunde inte tänka sig ett liv utan hyllningar, säger Kjell Lekeby.

Boken sträcker sig från en horribel barndom med en pappa som dör och en frånvarande mamma, till en mäktig vuxen regent som sedan barnsben uppfostrats för uppgiften och slutligen abdikerar och beger sig till

”

*Kristina, Sveriges drottning red som en karl, klädde sig  
ibland i manskläder och såg ner på kvinnan som varelse.*

”

Rom. Kjell Lekeby har använt sig av delvis nytt källmaterial som ger en något queer bild av drottningen som levde mellan 1626-1689. Han tror också att uppväxten måste ha satt djupa spår.

– Kristina var inte riktigt frisk med våra moderna mått mätt. Mer av en narcissist, som beundrar sig själv och ser världen i svart eller vitt, bra eller dåligt. Hon skulle ha behövt gå i analys.

Men även om han är fascinerad av henne, skulle han nog inte velat träffa personen i fråga om han kunnat.

– Kristina hade många väldigt otrevliga sidor. Hon var elak mot folk, skämde ut dem offentligt eller använde sig av bitska sarkasmer. Hon höll en benhård distans till alla omkring sig. Kanske var det bara Ebba Sparre som kom henne inpå livet – men det kan vi bara spekulera i.

#### INTIMA RELATIONER MED KVINNOR

Även om Kristina officiellt avskydde allt som hade med könsumgänge att göra, hade hon intima relationer. Både känslomässiga och sexuella. Med kvinnor.

– Pigorna som tömde pottan eller värmdde upp sängen var nog några Kristina kunde komma nära eftersom de inte utgjorde något hot. Med dem var hon inte tvungen att vara drottning eller spela en roll. Dessutom existerade inte sex mellan kvinnor i den tidens manliga begreppsvärld. Vid könsumgänge måste alltid en penis vara inblandad, därför var manlig homosexualitet straffbar men inte kvinnlig, säger han.

– När Kristina, under ett besök vid det franska hovet, tillfrågades om hon någonsin haft sex med en man, slingrade hon ur sig knipan med att svara: "Hade jag haft smak för ragu, hade jag vetat." Ragu är ju som bekant en ganska så slemmig maträtt, precis som sädesvätska kan vara slemmig, berättar Kjell Lekeby.

Dessutom kunde den ytterst bildade och intelligent Kristina ofta slänga ur sig oanständigheter och närma sig ämnet sex med en naiv inställning.

– Ekivoka ord och frågor roade henne enormt. Det

tolkar jag som att hon mest var väldigt osäker och oerfaren kring sexualitet. Hon var som ett litet barn som får reaktioner från omgivningen när hon säger fula ord. Hon var en sannerligen en komplex personlighet.

#### NEDVÄRDERADE KVINNOKÖNET

1600-talets världsuppfattning skiljer sig avsevärt från dagens. Kristina såg sig själv som man, menar Kjell Lekeby. Hon uppfostrades som en prins, uppträdde i en blandning av mans- och kvinnokläder och gjorde tidstypiskt "manliga" saker. Samtidigt som hon nedvärderade kvinnokönet. Så här skriver hon själv: "Det kvinnliga könet är till stort besvär och ett stort hinder för dygden och värdet. Det är det allra största naturens fel man kan ha. Det är nästan oförfärligt och få människor har ärofyllt räddat sig från det." Senare skriver hon i sin självbiografi: "I varje fall har min egen erfarenhet lärt mig att könets svaghet är den största av alla svagheter."

Dåtidens begrepp kring könsskillnader ställer 2000-talets föreställningar på huvudet. Eller kanske inte. Att vara kvinna eller man handlade mer om en gradskillnad än en absolut skillnad. Eftersom kvinnor ansågs vara ofullbordade män, var könet ett tillstånd Kristina själv kunde påverka och förändra. Mirakel och metamorfoser var inget konstigt utan något gudagivet, särskilt för en furste.

– Eftersom hon ansågs manlig i sättet och dessutom på många sätt uppfostrades som en pojke var detta tankar som säkert upptog mycket av hennes tid. Ja, snart sagt hela hennes livstid.

Kristina, och hennes lärda samtid, trodde att kvinnan genom sin karaktärsdaning kunde överkomma denna "medfödda brist". Eller att en kvinna rent praktiskt kunde "rädda sig från detta fel" och följa naturens egentliga avsikt – och bli man.

Men hur skulle hon bära sig åt? Visserligen tackar hon Gud för att han gjort henne till kvinna, eftersom hon då slapp undan typiska manliga laster som köns-

umgänge, till exempel. Men hon tackar också Gud för att hennes själ är helt igenom manlig, liksom resten av hennes kropp. Ord skrivna av en kvinna som menstruerade, hade kvinnliga könsorgan och bröst.

– Vid en gravöppning 1965 undersöktes ifall hon skulle varit en hermafrodit eller man i någon bemärkelse. Men det går att se av skelettet att hon var kvinna, säger Kjell Lekeby.

Att vara man eller kvinna på 1600-talet innebar att individen iklädde sig en kulturell roll, inte att denne organiskt tillhörde ett av de två könen. I Aristoteles filosofi görs skillnad på begreppen "möjlighet" och "verklighet". Mannen kunde uppfattas som en "verklighet" medan kvinnan var en "möjlighet" skriver Kjell Lekeby. Detta påverkade drottningen. Kristina trodde att det fanns en möjlighet att göra verklighet av mannen hon egentligen var, resonerar Lekeby.

Forskaren Eva Borgström, som skrivit förordet till Kjell Lekebys bok, har granskat Kristina-bilden. Hon menar att många historiker studerat henne med patriarkala och heterosexistiska glasögon. Eva Borgström påpekar också att kvinnor som i historien haft stor politisk makt, som ryska Katarina den stora eller engelska Elisabeth I, brukar få sin kvinnlighet eller sin politiska duglighet ifrågasatt. Bilden av Kristina färgas alltså av vem som berättar den. Att kalla henne för hermafrodit och betvivla hennes kvinnlighet, var ett sätt att stoppa in de maktutövande delarna av personligheten i den manliga delen och låta den kvinnliga delen härbärgera de kvinnliga, icke-önskvärda aspekterna. Att vara kvinna, furste och faktiskt fri att göra som hon vill, var inte en helt självklar möjlighet ens för moderna historiker.

#### ALKEMISKA LABORATIONER

Men hermafroditer och tvekönade personer intresserade även Kristina personligen. Tidens litteratur tar upp dessa ämnen och en av de mer flitiga att studera dem var just drottningen av Sverige.

Så på hösten 1667 inledde Kristina sina alkemiska laborationer i Hamburg med den av inkvitionen jagade alkemisten Guiseppe Francesco Borri. Med hjälp av Guds mirakel och ett livselixir skulle Kristina byta kön. En munk anförtrodde henne att han funnit De vises sten och den kunde inte bara förvandla oädla metaller till guld utan även fullända människan. Det så kallade livselixiret ur stenen löstes i vin och intogs som ett medikament. Klart Kristina ville testa.

Att hon en tid senare fick ett livmoderframfall, där livmodertappen trängde fram ur slidan och liknade det manliga könsorganet, gjorde henne ännu mer övertygad om transmutationen var ett faktum, skriver Kjell Lekeby. En skröna uppstod ur händelsen och när Kristina stolt förevisade tappen, spreds kammarjungfruns påstådda ord över riket: "Var hälsad Sveriges konung."

Så säker var Kristina på att hon var på väg att bli man att hon lät sig avmålas i full stridsrustning, hjälm på huvudet och med bara ett namn i texten: "Alexan-



der, svenskarnas konung". Kristina var nämligen också fixerad vid att hon var den reinkarnerade och pånyttfödde Alexander den store. Men hon misslyckades. Inget alkemiskt guld kom till. Inte heller förvandlades hon till en skön yngling utan blev gammal som alla andra. Sent i livet skriver hon: "Vi är alla dödliga, även jag, likväl som de andra."

#### SAMMANSATT PERSONLIGHET

Kjell Lekeby menar att Kristina faktiskt trodde att hon var odödlig eftersom alkemin var en gudomlig konst, given till furstarna. Och furste förblev hon livet ut. In i det sista sökte hon en lösning på sin sammansatta personlighet och kanske en väg ut ur normerna hon levde under. Vid hennes dödsbädd låg inga religiösa skrifter utan enbart alkemiska recept och mixturer på det mirakulösa och befriande livselixiret.

– Hade hon levt i dag hade jag absolut kallat henne lesbisk. Men jag vet inte. Hon beundrade mannen så mycket, allt män stod för och det vet jag inte riktigt om dagens lesbiska kvinnor alltid gör.

– Transsexuell kanske är ett bättre ord. Våra moderna termer är så svåra att överföra. Men hon hade nog genomgått ett könsbyte om hon levt i dag, det tror jag nog. Absolut. □

*Kvinnliga  
klassresenärer har  
andra karriärvillkor  
än manliga,  
enligt ett pågående  
forskningsprojekt.  
Personen på bilden  
har inget med  
innehållet i artikeln  
att göra.*



# Rapport

## från en klassresenär

– Jag är själv en klassresenär, uppvuxen i arbetarkvarter i Göteborg i ett rum och kök utan varmvatten.

Ulla-Britt Wennerström är doktorand vid Sociologiska institutionen i Göteborg och skriver den första svenska doktorsavhandlingen om kvinnliga klassresenärer.

Hennes främsta motiv till att välja just detta område var den egna klassresan, resan från arbetarklassflicka till lärare och forskarstudierande.

– Jag kommer från en stabil arbetarklassmiljö med en pappa som var på uppåtstående. Han var metallarbetare, aktiv i facket och idrottsrörelsen och gjorde en egen liten klassresa.

Klassresenärer är enligt den definition som Ulla-Britt Wennerström utgår ifrån, personer som är födda och uppvuxna i arbetarklass och har gått igenom högskola eller universitet med sikte på professionell eller semiprofessionell yrkesutövning. En sådan klassresa gjorde Ulla-Britt själv när hon, inspirerad och stöttad av klasskamraterna i villaområdet intill, började på det nya gymnasiet och en dag blev färdig gymnasielärare i samhällskunskap och psykologi.

Hon beskriver levande hur det kändes att kliva ut i arbetslivet och tydligt bli påmind om sin klassbakgrund och skillnaderna mellan henne och de nya kollegorna.

– Jag mötte en annan värld, där människornas sätt att umgås, att tänka och prata, allt var nytt.

Och den klassresa som Ulla-Britt gjort blev extra märkbar för henne i mötet med en särskild kollega:

– Min mamma städade när jag var liten och jag brukade gå med henne. I en av familjerna där mamma städade var frun i huset jurist. När jag kom till mitt första jobb mötte jag henne. Hon var lärarinna där. Nu skulle jag hux flux vara jämställd med henne. Vi var kollegor!

Så småningom gifte Ulla-Britt sig och fick barn. Redan under mammaledigheten i början på 80-talet sökte hon och blev antagen till forskarutbildningen i sociologi. Det var dock svårt att kombinera familj, arbetet som lärare och studier, så inte förrän för några år sedan började hon sina doktorandstudier på allvar. Hennes val av avhandlingsämne avgjordes när hon hittade och läste sociologen Mats Trondmans uppmärksammade avhandling *Bilden av en klassresa* om sexton arbetarklassungdomar på väg till och i högskolan. Hon berättar med entusiasm om upplevelsen av att läsa Trondmans bok:

– Det var ett fantastiskt möte. Jag tänkte: ”Det här måste jag också skriva om. Jag måste hitta ett spår som jag kan följa, en röd tråd.”

### DEN RÖDA TRÅDEN

Ulla-Britts egen röda tråd kom att bli en undersökning av just kvinnliga klassresenärers liv och hur de upplevt sitt byte av klass. Hon intervjuar kvinnor födda på 30-, 40-, 50- och 60-talen med frågor som: Varför har klassresan företagits? Hur har de fördelat tid och personliga resurser mellan yrkesarbete och familj? Hur har yrkes-

karriären påverkats av att vara både kvinna och klassresenär? Vad betyder klassresan för relationer och kulturella överföringar till familjens yngre respektive äldre generationer?

Ulla-Britt menar att det finns många likheter i upplevelsen av klassbytet mellan män och kvinnor men att till exempel kombinationen arbete och familj ser olika ut mellan könen – och därmed villkoren för karriär.

– Det verkar så lätt för männen, säger hon.

#### OVANLIG STUDIE

Hennes studie är ovanlig – och behövlig – i ett forskningsfält där könsperspektivet i hög grad lyser med sin frånvaro och där kvantitativa data är förhärskande. Tidigare studier av social mobilitet hade överhuvud taget inte med kvinnorna i statistiken utan de klassificerades utifrån makens klasstillhörighet. I dag görs en del studier om kvinnors sociala rörlighet, men någon kvalitativ studie av kvinnliga klassresenärer har inte gjorts tidigare i Sverige.

Hittills har Ulla-Britt intervjuat 14 kvinnor och trots att hon ganska nyligen börjat med sin analys tycker hon att hon kan se vissa mönster:

– Jag är först och främst imponerad av att de varit så starka och duktiga. De har letat sig fram på egen hand både vad gäller utbildning och yrke. De har haft någon slags drivkraft att utvecklas.

En fråga som Ulla-Britt ställt sig gäller kvinnornas samhällsengagemang och politiska medvetenhet. När hon nu sitter med utskrifterna av intervjuerna slår det henne hur påtagligt kvinnornas arbetarklassbakgrund tycks ha format deras förhållningssätt och värderingar.

– Engagemanget för människor i underläge lever kvar och visar sig också i deras val av yrke.

Som man brukar peka på när man talar om klassresenärer finns också många känslomässiga konflikter



och ambivalens i förhållande till den sociala resan uppåt. Återkommande tycks vara konflikten i att ha lämnat något bakom sig och inte riktigt känna sig hemma i det nya. Hos många av Ulla-Britts informanter är känslor av skam närvarande. Vissa uttrycker skamkänslor inför sin fattiga arbetarklassbakgrund, andra över sina yrkesmässiga och materiella framgångar.

För att tydliggöra vad hon menar med det senare

tar Ulla-Britt upp några reflektioner hon gjort av manliga klassresenärer som hon läst om och sett intervjuas i media:

– De tycks vara så stolta över vad de åstadkommit. De berättar gärna om Ferraris och flotta villor vid havet. De skäms inte, tvärtom.

Denna strategi som Ulla-Britt kallar en ”uppkomlingsstrategi” har hon inte funnit bland sina kvinnliga informanter. För en del av dem är det snarare viktigt att inte skylta utåt med sina framgångar. En av kvinnorna påpekade att hon visserligen skulle kunna köpa sig en päls och en briljantring men inte gör det för att hon inte vill visa upp sig, för att det inte ”känns rätt”.

– Det är lite besvärligt att det går bra för dem. Alla måste vara nöjda med dem. De tar hänsyn till andra.

Det finns också de som snarare än skam känt stolthet över sin bakgrund. En av informanterna som är född på 50-talet beskriver att hon antog en slags rebellisk och aggressiv hållning: ”Jag skall fan inte skämmas”. Den här kvinnan som studerade på universitet efter 68-vågen, skildrar hur det på 70-talet blev ”fint” att vara arbetarklass. Som flera andra av informanterna läste hon på Socialhögskolan och eftersom det var en radikal miljö var det relativt lätt att vistas där som klassresenär.

#### SER ANNORLUNDA PÅ HEMMAFRUAR

I en tid där klass inte längre är en självklar social markör har det trots allt inte varit något problem för Ulla-Britt att hitta kvinnor som identifierar sig som klassresenärer och vill tala om sin arbetarklassbakgrund. Hos de flesta kvinnorna är klasskänslan genomgående, säger Ulla-Britt. De betonar själva hur grundläggande och viktig den är. Detta innebär, poängterar hon, att de ser på könsproblematiken utifrån ett klassperspektiv – annorlunda från andra medelklasskvinnor.

– De ser till exempel på hemmafruar på ett annat sätt. De kommer från hem där mödrarna var hemma och där det innebar att de befriats från hårt arbete. Det var bra att vara hemma.

På frågan på vilket sätt Ulla-Britts egen klassresa haft betydelse i kontakten med informanterna svarar hon fundersamt:

– Metoden att intervjuas innebär ju att komma nära och bygger på att man kan mötas och förstå. Jag tror att min klassbakgrund betytt att vi kommit på samma nivå. Jag kan förstå det de berättar om utifrån egna erfarenheter.

Att hon själv är klassresenär påverkar givetvis studien. Hon har en specifik förförståelse. Och Ulla-Britt har också personligen påverkats starkt av mötena med sina informanter:

– De gjorde djupt intryck på mig. Jag har kvinnornas röster i huvudet och deras ansikten sitter som klisterde bakom näthinnan. Jag bär dem med mig hela tiden. Att möta och tala med de här kvinnorna ledde också till att jag började fundera på ett nytt sätt över min egen klassresa. □

# Klass- begreppet på väg tillbaka?

*Klassperspektivet har under en längre tid varit "ute" i samhällsdebatt och forskning. Så också bland feminister. Men har klassbegreppet verkligen spelat ut sin roll? Är det kanske till och med på väg tillbaka?*

AV ANNA JOHANSSON FOTO PRESSENS BILD

Och om så är fallet, på vilket sätt kan vi analysera klass inom feministisk teori och genusforskning?

Under 70- och 80-talen skedde mycket av den feministiska debatten i dialog med marxismen. Frågor om kön och klass sågs som centrala. Detta märkte jag själv när jag läste feministisk teori på forskarutbildningen i sociologi 1990. Här diskuterade vi ivrigt patriarkatets relation till kapitalismen och läste texter av så kallade socialistiska feminister.

Sedan dess har det skett en tydlig vändning inom anglosaxisk feministisk teori; från en analys av kvinnors position inom en könsbestämd arbetsdelning till en analys av identitet. I dag handlar forskningen i hög grad om manlighet och kvinnlighet som sociala identiteter såväl som subjektiv erfarenhet, samt konstruktionen av kön i relation till andra identiteter med fokus på "ras"/etnicitet och sexualitet.

Att klass blivit mer perifert eller försvunnit ur analysen bland feministiska forskare hänger givetvis ihop med den språkliga och postmoderna vändningen inom samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning.

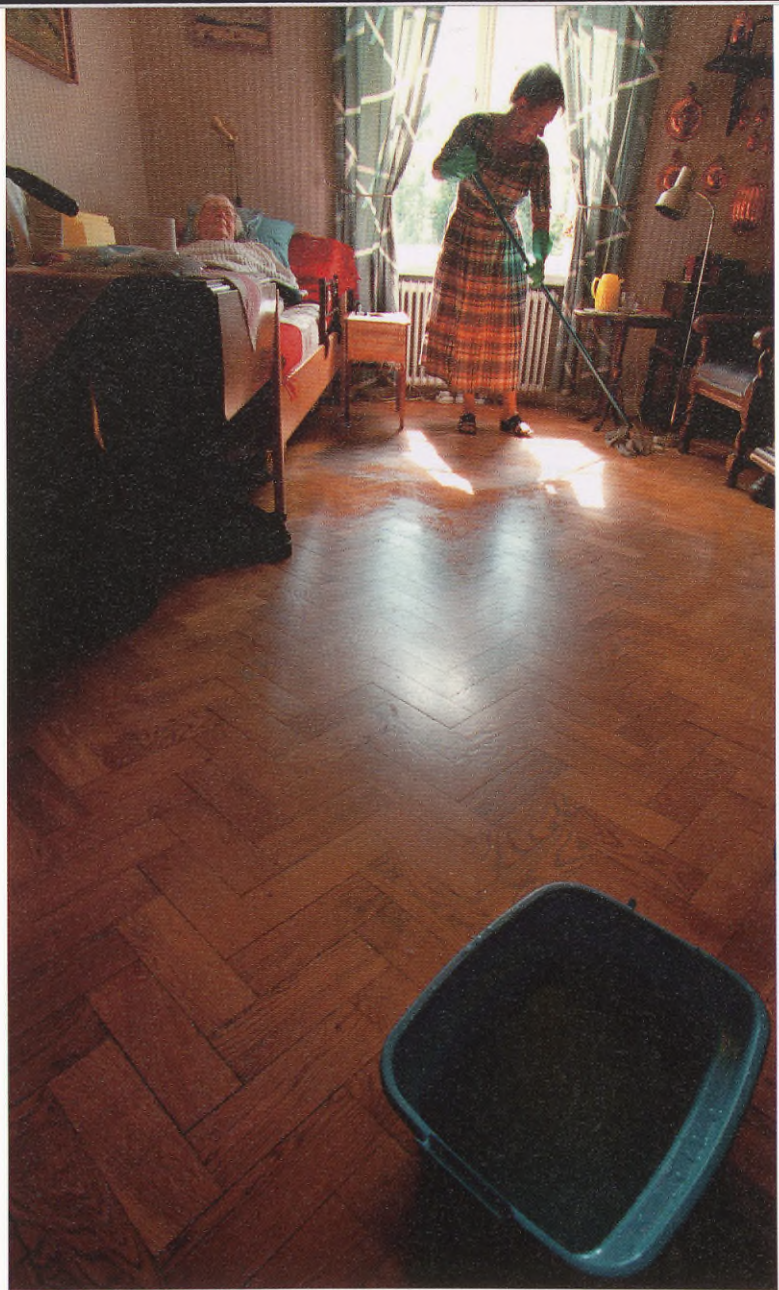


Foto: Fredrik Funck

Metateorier som marxismen har ifrågasatts i grunden. Och detta hänger i sin tur ihop på ett intrikat sätt med de sociala, ekonomiska och politiska förändringar som skett i västvärlden – och globalt – under de senaste decennierna; övergången från industrisamhälle till kunskaps-samhälle, IT-ekonomin, den neoliberala vågen, öststaternas fall, arbetarrörelsens minskade betydelse och nya sociala rörelser framväxt.

## VAD KÄNNETECKNAR KLASS?

Faktum är att klass från att ha varit ett relativt vedertaget begrepp i dag uppfattas som en i högsta grad diffus och osäker kategori. Vad menar vi egentligen när vi talar om klass; menar vi klassmedvetande eller klassstruktur? Och finns det klasser och vilka är de i så fall? Vad kännetecknar klass? Skall tal om klassmotsättningar ses som anakronistiskt?

Enligt den brittiska samhällsforskaren Rosemary Crompton har klass på intet sätt spelat ut sin roll. I sin bok *Class and Stratification. Introduction to Current Debates* hävdar hon att en av orsakerna till att klassbe

”

*Klassbegreppet är inte alls förlegat men det behöver ses över.*

”



Foto: Martin Olson

greppet uppfattats som förlegat och irrelevant är just mångfalden av betydelser, oklarheten och fragmentariser ingen av begreppet. Själv har hon identifierat tre huvudsakliga betydelser: "klass" som strukturerad ojämlikhet relaterad till ekonomi och maktresurser, "klass" som prestige, status, kultur och livsstil, samt "klasser" som faktiska eller potentiella sociala och politiska aktörer.

Man kan inom svensk genusforskning hitta många spännande empiriska studier där klass är en variabel utifrån alla dessa tre betydelser. Samtidigt tycks det saknas levande teoretiska diskussioner om klassbegreppets relevans och användning. Så frågan är: hur funderar svenska feminister och genusforskare runt klass i dag?

#### ARBETE, YRKESKLASSIFIKATION OCH KÖN

En som funderat är Ulla Björnberg, professor i sociologi vid Göteborgs universitet med inriktningen kön och familj. Hon har använt sig av klassbegreppet ända sedan hon var doktorand på 70-talet och skrev om livsformer. Då som nu förstår hon klass som främst relaterat till yrke, arbetsvillkor och graden av självbestämmande i arbetet. Samtidigt är hon medveten om att arbetsmarknad och arbetsvillkor i hög grad har förändrats; med nya arbetsuppgifter har nya yrken skapats, medan andra har försvunnit.

Könsaspekterna på dessa förändringar är viktiga, betonar Ulla Björnberg. Yrken som tidigare setts som typiska mansyrken har då de förlorat i prestige och lön

övergått till att kvinnodominerade. De förändrade arbetsvillkoren med krav på "flexibilitet" innebär bland annat att kvinnor tvingas arbeta deltid, för lägre löner och under osäkra anställningsförhållanden.

– Klyftorna ökar och de krafter som driver in kvinnor i försämrade villkor är starka.

I detta läge är klassbegreppet i allra högsta grad relevant:

– Klassbegreppet är inte alls förlegat, men det behöver ses över. Det behövs en anpassning till de nya produktionsförhållanden som råder och till globaliseringsprocessen.

Ulla Björnberg menar att klasstrukturen har förändrats och att de tidigare klassifikationerna inte stämmer. Vid en analys av klass och könsaspekter av FoB (Folk och Bostadsräkningen) noterade hon att medan männen klassas som kvalificerade arbetare räknas kvinnorna som okvalificerade. Detta trots att utbildningsnivåerna är lika. Vad är då orsaken till denna klassifikation?

– De yrken majoriteten kvinnor arbetar inom, vård- och service, räknas som okvalificerade. Olika yrken värderas således olika på grund av kön. Detta är ju helt galet, men ingen har hittills försökt förändra klassifikationen.

#### ETNIFIERING AV FATTIGDOMEN

Ulla Björnberg betonar vikten av teoretiska diskussioner, av att "tänka om" och att skapa nya klassindelningar. Detta ser hon också som en viktig uppgift inom genusforskningen. Hon påpekar att man i dag talar mycket om att kön inte kan analyseras som ensam kategori utan måste sättas i relation till klass och etnicitet. Få har dock tagit itu med att utifrån ett genusperspektiv titta på de klassifikationsprinciper som klass som socioekonomisk kategori grundas på.

Det är också, menar Ulla Björnberg, centralt att ta med etnicitet då man problematiserar klass och genus. Man har i europeiska undersökningar visat att invandrarkvinnor hamnar i lågbetalda serviceyrken och blir exploaterade av den vita medelklassens kvinnor såväl som av män.

Detta sker givetvis också i Sverige.

Det handlar således inte bara om en feminisering av fattigdomen utan också en etnifiering av fattigdomen.

– Jag tycker att det är dags för oss feminister att ta upp klassdiskussionen igen och delvis på nytt. En diskussion om klass, om ekonomisk exploatering, kan, precis som exempelvis queerperspektivet gjort på senare tid, bidra till en radikaliserad av feministiska strategier. Det gäller att inte kasta ut Marx med badvattnet.

Detta säger Lena Martinsson, etnolog som för närvarande är gästforskare vid Institutionen för kulturvetenskap och media i Umeå. Klass är fortfarande en viktig hierarkiserande kraft, menar hon, en kraft som de senaste åren har blivit osynliggjord. Hon jämför detta med kön som i dag uppfattas som en alltmer självklar kategori.

Lena Martinsson betonar att klass inte på något sätt

är en mindre betydelsefull eller mindre tydlig social princip än kön, utan det handlar snarare om att vi vant oss att se kön mer tydligt. Å ena sidan är detta positivt eftersom feminismen lyckats synliggöra kön, å andra sidan ett bakslag:

– Rådande tankemodeller runt kön är så stereotypa och givna i den officiella retoriken.

Och hon fortsätter med en kritik av feminismen:

– Det skulle behövas en ökad diskussion om skillnader mellan kvinnor. I dag förringar man skillnaderna inåt. En föreställning om att vi kvinnor är lika, att vi alla sitter i samma båt och lever under ett gemensamt förtryck osynliggör ju faktiskt en mängd andra hierarkiserande krafter som också kvinnor själva är med om att bekräfta och upprepa.

Själv är Lena Martinsson inspirerad av tänkarna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. De betonar att man måste se till mängden av intrikata maktnät och att man inte på förhand kan göra den ena eller andra kategoriseringsprincipen till den fundamentala för vare sig individ eller samhälle. Den här typen av poststrukturalistisk marxism ser Lena Martinsson som fruktbar i sin egen forskning för att förstå inkluderings- och exkluderingsprocesser och hur normalitet kan skapas och brytas. Processer där både klass och kön är centrala.

Frågan om hur feminister och genusforskare kan analysera klass i dag tycker hon är stor och komplicerad men mycket spännande:

Klass, precis som kön, är något som pågående görs, motiveras, bekräftas. Det skapas sanningar om dess nödvändighet. Kön och klass görs också tillsammans, precis som kön och sexualitet och kön och etnicitet. En viktig forskningsuppgift för feminister är naturligtvis att studera dessa processer då klass framställs som ett måste. Hur återskapas till exempel en världsklassordning genom en feministisk retorik där västs kvinnor konstrueras som en modern grupp som ska leda östs och syds kvinnor mot den verkliga frigörelsen?

#### KLASS PÅ VÄG TILLBAKA?

De flesta jag talat med tror att klass är ”på väg in igen” i samhällsanalys och feministisk analys. Så även Hillevi Ganetz, kulturforskare och anställd vid nyetablerade Tema Genus i Linköping. Under sin senaste resa till USA märkte hon ett nytt intresse för marxism och Frankfurterskolan bland feministiska kulturforskare. Alla tycktes hålla på att skriva något text med titeln ”Capitalism and...”. Själv har hon börjat studera Frankfurtertänkaren Walter Benjamin och hans texter om konsumtion.

På frågan om vad hon tror är orsaken till denna tendens svarar Hillevi Ganetz utan tvekan:

– Det handlar om att den aktuella politiska situationen med två tredjedelssamhället påverkar även oss i det akademiska sammanhanget.

Själv kan jag inte släppa några av de frågor som den brittiska kultursociologen Beverly Skeggs ställer i sin

bok *Formations of Class and Gender* om orsakerna till klassanalysens osynlighet inom feministisk forskning. Kan det vara så att de som i dag skriver och representerar feministisk teori inte har erfarenhet av klass lika omedelbart som kön? Kanske är det så att klass inte erkänns som ett problem för dem som har privilegiet att ignorera det – som inte har upplevt den exkludering och de brister på materiella, kulturella och/eller sociala resurser som klass producerar?

Skeggs menar att vi genom att ignorera klassperspektivet eller göra det osynligt förnekar ansvar för dess effekter. Förnekar de privilegier vi själva besitter som medelklass. Och hon påminner om att det fanns en tid då social klass som kategori skapades av medelklassen för att etablera och befästa sin maktposition. Då man utifrån observationer och tolkningar av framför allt kvinnor i de ”arbetande skikten” skapade bilden av en annan klass människor som var avvikande och fel i relation till normen, det vill säga medelklassen.

#### VILKA BILDER SKAPAS?

Jag tänker på min egen klassade forskarblick som spejar ut över Samhället och Världen, en blick som hela tiden definierar och kategoriserar. Exkluderar och inkluderar. Vilka bilder skapar jag? Hur upprätthåller jag medelklassnormen? Hur befäster jag min makt som (vit) medelklasskvinna i tal och text?

Kanske är ett av de sätt som feministiska/genusforskare kan synliggöra klass just att vända blicken mot sig själva. Att reflektera över betydelsen av ens klassbakgrund och nuvarande klassposition för vilka frågor man ställer, till vilka man ställer dem och de svar man kommer fram till. Att kritiskt granska på vilket sätt man själv genom sitt tolkningsföretärd – sin tillgång till kulturellt (och eventuellt ekonomiskt) kapital – är delaktig i att återskapa hierarkiska ordningar.

Att fundera över sig själv som aktör i den pågående konstruktionen av klass och kön. □



Foto: Sven-Erik Sjöberg

*Manlighet har alltid varit knuten till någon form av makt. Men de ideala manliga egenskaperna har sett olika ut under historiens lopp. Under vikingatiden betonades styrka och mod. Medan dygd och förnuft var viktiga karaktärsdrag för 1700-talsmannen.*

# Porträtt

Det berättar Jonas Liliequist, historiker vid Umeå universitet, som är aktuell med en skrift om män i 1740-talets Norrland. Jag träffar honom på hans arbetsrum en tidig morgon då han skyndar in från vinterkylan. Hans rum är litet och arbetsytorna belamrade med papper. Pärmar står i långa färgglada rader i bokhyllan.

Jonas Liliequist har undersökt hur manlighet och omanlighet har uttryckts under olika tider och i skilda kulturer. Just nu är han aktuell med studien "Om vidsynta äkta män och ömsinta älskare i 1740-talets Norrland". Den igår i antologin *Sprickor i fasaden. Manligheter i förändring*.

– Så fort man konstruerar något som manligt så gör man det i motsats till något. Det som var omanligt under en viss tid säger något om vad som sågs som manligt och rätt.

Austrin och Burström var två norrländska män, som levde under 1740-talet. De uppförde sig tvärtemot det då rådande idealet om manlighet. Kyrkoherden Johannes Austrin försvarade och höll kvar sin hustru som bedragit honom. Detta trots att en man vid den här tiden borde förskjuta en kvinna som varit otrogen.

## ÖMSESIDIGHET OCH KÄRLEK

Den gifte 57-åriga kronfogden Jonas Burström inledde en kärleksaffär med en annan kvinna. Efter sig lämnade han en journal med poetiska och ömsinta anteckningar om deras möten. Hans ord uttrycker ömsesidighet och kärlek. Burströms tonläge skiljer sig från en annan text från den här tiden, där sexualakten gick ut på att bryta kvinnans motstånd. Över 1700-talets män och kvinnor vilade kulturellt konstruerade föreställningar om manlig-

AV JENNY GUSTAFSSON FOTO MIKAEL LUNDGREN



het och kvinnlighet, som försvårade en ömsesidig kärlek på jämlika villkor.

– Burström och Austrin är exempel på att den patriarkala manligheten under den här tiden var mer komplex än vad man kan tro, säger Jonas Liliequist.

Den manlighet som dominerar under en viss tid blir till ett kännetecken på samhället. Det behöver inte betyda att de flesta männen i samhället uppför sig enligt den men det är mallen som alla måste förhålla sig till.

Jonas Liliequist har länge forskat kring manlighet och kön. Han har t ex skrivit om synen på homosexualitet och sambandet mellan våld och manlighet i Sverige under 1600- och 1700-talet. Själv har han lite svårt att förklara varför han har intresserat sig för just manlighet.

– Det ger inte direkt några pluspoäng att forska om manlighet. Det om något anses omanligt, säger Jonas

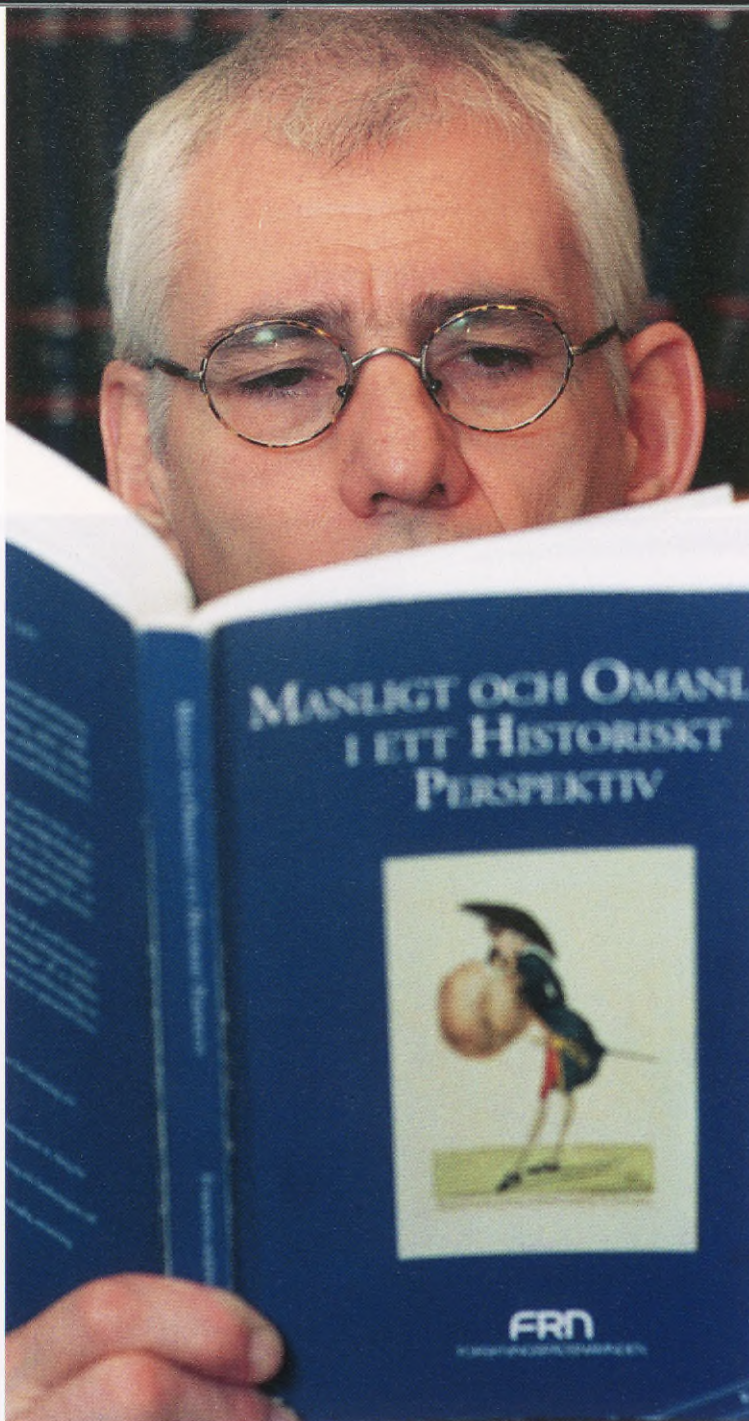
Liliequist. Bara ordet manshistoria skapar väldigt ofta fniss och flabb. Det är inget som tas riktigt på allvar. Men mitt intresse bottnar bland annat i ett engagemang för jämställdhet.

– Manlighet har nästan alltid varit knuten till någon form av makt, säger han. Men sedan har de saker man betonat varierat lite. Utstämplingen av vissa män som omanliga kan betraktas som en del av samma process som historiskt sett har underordnat kvinnor och legitimerat manlig makt och auktoritet.

#### OMANLIGA OCH ODUGLIGA

Klassificeringen av vissa som omanliga och odugliga har sett lite olika ut i olika tider, säger Jonas Liliequist.

– Under vikingatiden var det till exempel styrka, oräddhet och mod som var viktigt för en man och det



levde kvar länge hos aristokratin och bland soldater, berättar Jonas Liliequist. Feghet, svaghet och brist på handlingskraft var inte bra utan tecken på omanlighet. Man fick inte heller vara alltför intresserad av sex. Det sexuella ansågs distraherande.

– Här tror jag att det skiljer sig en del mellan norra och södra Europa, säger han. Den sydeuropeiska manligheten har varit mer sexuellt förknippad. Social framgång uttrycktes genom potens och sexuell förmåga. En förlorare var någon som blev sexuellt penetrerad av andra män. Det var ett framträdande tema i folkliga förolämpningar i Sydeuropa från den här tiden, berättar han.

#### ÄRLIGA FRANSKA SEDER

Under 1600- och 1700-talet förändrades manlighetsidealet. Statsapparaten fick ett växande behov av ämbetsmän och nu betonades samhällsnyttiga dygder

i stället för krigiska bragder och hjältemod.

– Det är tydligt att det uppstår en kris under 1600-talet då man diskuterar om man kan vara manlig fastän man studerar och håller på med sysslor som inte har med krig att göra, berättar Jonas Liliequist.

– Dygdeidealet var något som medelklassen tog till sig på 1700-talet. Min poäng är att då dygdeidealet blir dominerande måste man hitta på ett nytt sätt att särskilja män och kvinnor. För kvinnor kunde ju också vara dygdiga, arbetsamma och sparsamma. Det är nu som ideologin om skilda sfärer för män och kvinnor växer fram. Man upphöjer kvinnan som moder och betonar att hon ska vara i hemmet medan mannen sköter det offentliga.

#### ÄRA, MANLIGHET OCH VÅLD

‘Flärden ansågs vara förödande för mannamodet under 1700-talet. Den avledde mannen från bildning och nyttiga värv i det fredliga livet. Framförallt de franska sedererna pekades ut som ett skadligt inflytande på de svenska männen.

– I Sverige stämplades hela den franska nationen som fjollig och med ett inflytande som höll på att förvekliga de svenska männen, berättar Jonas Liliequist. Man var allvarligt oroad, i alla fall framställdes det så i de skrifter jag läst, för att män bara ville gå omkring i det senaste modet, intressera sig för sitt yttre och prata franska.

– Även duellerandet ansågs småöjligt, att brusa upp för småsaker och fäktas. Det gjorde inte en redig svensk. Han stod med fötterna på jorden, var stadig i sitt sinne och brydde sig inte om mode. Han levde enkelt, ärligt och arbetade hårt i sitt anletes svett. Det var den svenske mannen, berättar Jonas Liliequist.

När manlighetsidealet förskjuts från krigiska bragder till borgerliga dygder blir rollen som make och husfader viktigare för den manliga prestige i det offentliga livet.

Jonas Liliequist har också undersökt hur manlighet och våld hängde ihop i norra Sverige under 1600-talet. Trots långa perioder av fred var mitten av 1600-talet en orolig tid i Jämtland och Härjedalen. Fler dråp och grova

våldsbrott begicks här än i angränsande landskap. En orsak var de många soldater som hölls inkvarterade i gårdarna och den starka betoningen av ära och manlighet som var särskilt framträdande i soldatlivet.

– Äran var ju oerhört viktig under den här tiden.

Vi får tänka oss att det var ett samhälle med en svag stat. Man kunde inte ringa polisen utan mycket hängde på att man hävdade sin rätt. Det var viktigt att man var ärlig och hade ett gott anseende. Därför var det allvarligt om någon antydde att man inte var ärlig – då tappade man respekt hos andra, säger Jonas Liliequist.

Det fanns en särskild soldatära som betonade manlighet och mod mer än annat. Det förväntades av en soldat att reagera impulsivt och oöverlagt på varje förolämpning. Minsta tvekan togs som ett tecken på svaghet.

– Jag tror att vi ser ungefär samma begrepp om ära bland ungdomsgäng i dag. Jag känner väldigt väl igen det från 1600-talets källmaterial. Det är samma jargong, säger han. Gängen har en väldigt hård inbördes konkurrens.

Ungdomarna befinner sig i en position där det inte finns några andra vägar att få respekt. I stället för att plugga har de specialiserat sig på att bli farliga och använda våld. Just mäns våld vill Jonas Liliequist fortsätta att undersöka. Han berättar att han tillsammans med andra forskare på sikt vill starta ett tvärvetenskapligt centrum om män som utövare av våld och offer för andra mäns våld.

– Tanken är att genomlysna den här problematiken från många olika håll. Det har inte forskats så mycket om våldet mellan män. Vi utgår från tanken att manligheten är problemet. Vi tror att det kan finnas ett samband mellan mäns tidigare historia, alltså att män som utsatts för våld i sin tur slår sina hustrur och barn. Den idén har inte prövats i någon större utsträckning.

#### INGEN MACHOMAN

Jonas Liliequist är uppväxt i Umeå. Under gymnasietiden engagerade han sig i vänsterrörelsen och var med och startade en Clartégrupp på skolan. Efter gymnasiet började han arbeta inom industrin bland annat på stålverket i Luleå. Det var först 1978 när Jonas Liliequist var 29 år som han började läsa vid universitetet på allvar. Då hade han och hans fru precis fått sitt första barn av tre.

– Jag tycker det är bra att jag har provat på lite olika saker. Det var också skönt att kunna vara hemma med barnen ibland då jag pluggade.

– Att arbeta med föreställningar om manlighet hela dagarna, visst gör det att man reflekterar över sig själv som man, säger Jonas Liliequist. Jag har ju inte varit någon machoman direkt. Jag har haft ideologin om att det ska vara jämställt. Men sedan vet jag inte om jag alltid har levt upp till den. Men det är ju klart att någonstans hänger forskningen ihop med ens person.

Men vad anses då vara omanligt i samhället just nu?

– Det är svårare att säga i dag. Att vara fjollig, att

vara som en kvinna det är ju omanligt. Och det är den bilden jag har växt upp med. Den har ju fått en renässans i dag i skolan, med det här böj- och horasnacket. Men det är ju så motstridigt för samtidigt tror jag att det finns en ökad tolerans för homosexuella.

– Manlighet i dag är framförallt att vara framgångsrik i samhället. Att ha makt anses nog också som viktigt, tror Jonas Liliequist.

#### ÖVERSKUGGANDE INTRESSET

När Jonas Liliequist inte arbetar så går han gärna ut i skogen eller åker skidor. Men han gillar inte att flänga runt snabbt i ett spår utan åker på längre turer i lugn och ro. Familjelivet tar också mycket tid trots att de två äldsta barnen har flyttat hemifrån.

– Jag skjutsar min yngste son som är idrottsfanatiker till hans träningar och matcher i fotboll, innebandy och handboll.

Men historieintresset är ändå överskuggande för Jonas Liliequist.

– Mitt största nöje, det låter ju oerhört tråkigt, det är att sitta på ett arkiv och ha tid över och beställa fram material på måfå, säger han och skrattar. Jag hittar massor av roliga saker på det sättet. Det är någon slags upptäckarlusta som driver mig. Känslan av att läsa ett material som ingen brytt sig om på länge. Och att jag kan sitta och analysera vad en människa skrivit för länge sedan i dag flera hundra år senare. □

”

*Det ger inte direkt några pluspoäng att forska om manlighet. Det om något anses omanligt.*

”

*Ally McBeal.  
Advokat i serien  
där både män och  
kvinnor får vara  
känslosamma.  
Men de traditio-  
nella rollerna  
finns där ändå  
och Marianne  
Liliequist liknar  
Ally vid en ving-  
klippt Madonna.  
Foto: Pressens  
Bild*



# *Såporna*

vi älskar att hata

AV MARIA EDSTRÖM FOTO PRESSENS BILD

Dallas. *Ally McBeal*. Rederiet.

En del hatar dem. En del älskar dem.

Andra låtsas inte om att tevesåpor finns.

Etnologen Marianne Liliequist har under-

sökt sitt eget och andras förhållningssätt

till denna omdiskuterade genre.

Hur kan en 19-årig vegan och feminist få ut något av en glamourös såpopera som *Melrose Place*? Vilket nöje finner 40-åriga Kerstin, gymnasielärare och tvåbarnsmor när hon ser på *Glamour*, serien som hon själv beskriver som den "totala plastigheten"?

Det är några frågor som Marianne Liliequist ställer i boken *Våp, bitchor och moderliga män. Kvinnligt och manligt i såpornas värld* (Borea förlag).

– Jag ville bena ut föraktet för tevesåpor men också vad man får ut av dem, säger Marianne Liliequist.

Det egna intresset för teveserier startade redan i barndomen. Hon är uppvuxen i en arbetarklassfamilj i norra Jämtland.

– Vi tillhörde en läsande släkt. Vi läste allt, från Sigge Stark till Dostojevskij och Moa Martinsson. När teven kom var det som att de visade romaner på teve. Vi såg allt som gick att se och pratade mycket om personerna i serierna.

#### UTFORSKA VARANDRA

Just samtalet om karaktärerna i teveserierna är viktiga, menar Liliequist. Man kan presentera sig själv i förklädd form och utforska varandra genom såpornas karaktärer. Den typen av samtal pågår överallt, på arbetsplatser och i skolor. Marianne Liliequist anser att kvinnors sätt att diskutera såpor liknar männens sätt att tala om sport.

– Allt det här var oproblematiskt tills jag kom till universitetet. För att socialiseras in till intellektuell skulle jag inte gilla tevesåpor. Men man kan inte säga att just såpa är dåligt, de dåliga förebilderna finns på många andra ställen också. Jag kan inte gå med på åsikten att folk som ser på såpa är lurade och dumma i huvudet.

En huvudpöäng med boken är därför att låta brukarna komma till tals. Deras röster får beskriva vad tevesåporna fyller för funktion i deras liv.

Anna, 38-årig tvåbarnsmamma i den norrländska glesbygden, vill till exempel inte ha för "smöriga" serier och föredrar australiensiska *Doktorn kan komma* som för henne formulerar mycket av glesbygdens problem. "Det har aldrig hänt nå't i *Doktorn kan komma* och ändå vill man inte att det ska ta slut. Personerna är på sina egna vis, ingen är tjugig – precis som i verkligheten!"

Den mer skruvade amerikanska serien *Melrose Place* tilltalar punkaren Ellen. Hon känner igen sig och män-

niskor i sin närhet och deras svaghet. "De får inte till det, helt enkelt, precis som vanliga människor."

#### SÅPAN SOM TIDSSPEGEL

Parallellt med trogna brukares berättelser finns i boken hela tiden en genusteoretiskt analys av tevesåpanns betydelse. Liliequist är intresserad av tevesåpan som tidsspegel för vad som är manligt och kvinnligt och hur detta tolkas av brukarna. Genom egen och andras forskning får läsaren en guddad tur i olika tevesåpor, förhållningssätt och tolkningsmöjligheter.

Flera feministiska forskare har betonat hur tradionella tevesåpor stärker kvinnor genom att berätta om en värld där närhet och svaghet inte betraktas som en brist och där empatin oftast segrar i slutet. Samtidigt finns där en tragisk berättarstruktur som inte pekar på några lösningar.

I senare tids såpor kan både män och kvinnor vara sårbara och egiotiska och många användare har ett ironiskt förhållningssätt till "sina" serier. Att titta på såpa kan också vara en hjälp i identitetsbyggandet, man kan införliva flera fiktiva personer i sin gemenskap och pröva olika förhållningssätt.

Advokatserien *Ally McBeal* klassar Liliequist som en postmodern teveserie där huvudpersonen Ally får vara känslösam, effektiv advokat samtidigt som männen också förutsätts vara lika känslösamma.

#### MER KRITISK HÅLLNING

Trots Liliequists intentioner att återupprätta såpan och dess användare är boken också en resa mot en mer kritisk hållning. Vid bokens slut är Liliequist klart klugen. Objektivifieringen av kvinnan är en ständigt närvarande faktor och möjligheterna att förändra sitt liv i en såpa är liten.

– Själv kan jag inte titta på såpor längre. Jag blir uttråkad och står inte ut med deras föreställningar om hur kvinnor ska vara.

Såporna är nu ett avslutat forskningsprojekt för Marianne Liliequist och på tur står att intervjuva kvinnor om 60- och 70-talsvänstern i Umeå. Hennes avhandling kom 1991 och handlade om nybygggarbarn i Frostvikens, Tärna och Wilhelminas socknar 1850-1920. Hon har också skrivit om veganer och iranier. Var finns då den röda tråden?

– Det är intresset för små, små detaljer som säger något om helheten. Jag är också intresserad av makt. Vare sig det gäller klass, etnicitet eller genus så vill jag gärna vända upp och ner på allt. □

Fakta:

Själva termen såpopera eller tvåopera kommer ursprungligen från de amerikanska serierna som börjades sändas på dagtid, med kvinnor som målgrupp och tvättmedelsfabrikanter som reklamfinansierare. Ofta är de förknippade med lågbudgetproduktion och oavslutade avsnitt.

# Nyheter Nyheter Nyheter Nyheter

– Varje tid har sina pionjärer. Fredrika Bremer var en europé som mer än 100 år före tillkomsten av EU skrev om Europas länder som medlemmar i samma familj. Hennes tankar är förundrande aktuella.

## Fredrika Bremer-jubileum hela året



Det sade talman Birgitta Dahl när jubileet "Fredrika Bremer 200 år" inleddes vid ett högtidsseminarium i Riksdagshuset i slutet av januari.

– Fredrika Bremer var en internationalist, fredskämpa och publicist, som förmådde bryta med sin tids tankar och konventioner, fortsatte Birgitta Dahl. Också i dag behövs sådana som hon, som tänker tankar som inte redan tänkts. Det är förutsättningen för all utveckling.

Ett hundratal personer var inbjudna till seminariet som inleder vårens och sommarens

Bremer-firande. En av föreläsarna var professor i idéhistoria, Ronny Ambjörnsson från Umeå universitet:

– Som en av de första i litteraturen skrev hon om nödvändigheten av att kvinnorna var representerade i riksdagen. När de blev insläppta där skulle mänskligheten "förädlas". Förmodligen syftade hon på freden och på att uppnå ett mer omhändertagande samhälle.

Även litteraturforskaren Carina Burman från Uppsala universitet föreläste om Bremers liv och verk.

– Hon var också pionjär som kvinna i offentligheten. Hon gjorde saker som var ytterst ovanligt att kvinnor gjorde vid den här tiden. Bland annat väckte hennes resa till USA – som hon genomförde utan sällskap – en enorm uppståndelse.

Bremer-jubileet kommer att pågå hela året. Seminarier ska hållas om "Fredrika Bremers romankonst", "Fredrika Bremer – reportern", "Fredrika Bremer och religionen", "Kvinnosak, fred och Fredrika Bremer", med mera. Flera resor i Fredrika Bremers spår kommer också att genomföras, de går till Åbo, Gotland, Cuba och Israel, Palestina. Flera utställningar kommer att arrangeras bland annat på Kungliga biblioteket, Årsta slott och Stadsmuseet i Stockholm.

Mer info: [www.fredrikabremer.net](http://www.fredrikabremer.net)

LENA OLSON

## Anna Wahl blir ny ordförande

Regeringen har utsett docenten Anna Wahl till ny ordförande för Nationella sekretariatet för genusforskning. Förordnandet gäller från och med den 1 januari 2001 till och med den 28 februari 2003.

Anna Wahl är docent i företagsekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm där hon bland annat bedriver forskning om organisation och kön.

Hon har tidigare suttit i styrelsen för sekretariatet och efterträder professor Maud Eduards som ordförande.



## Genus för jurister

På Högskoleverkets nätplats finns seminarieuppgifter och annat material som kan tjäna som inspiration för dig som vill integrera ett könsperspektiv i olika kursmoment inom juristutbildningen.

Undervisningsmaterialet är framarbetat av de juridiska institutionerna vid Uppsala universitet och Umeå universitet.

Bakgrunden till projektet vid dessa båda lärosäten är ett beslut från regeringen att ge Högskoleverket i uppdrag att fördela 2 miljoner kronor för utvecklingsarbete inom jurist- och ekonomutbildningen.

Mer information finns att hitta på nätet: [www.hsv.se/jurister](http://www.hsv.se/jurister) eller [www.hsv.se/ekonomer](http://www.hsv.se/ekonomer)

# Europeisk forskningskonferens i Lund

Nästa europeiska konferens för feministisk forskning kommer att arrangeras i Lund i augusti 2003.

Det bestämdes i Bologna i samband med den fjärde europeiska konferensen för feministisk forskning i september 2000. Centrum för genusvetenskap kommer att arrangera konferensen tillsammans med AOFIE som nu har sitt sekretariat hos Tema Genus vid Linköpings universitet.

Förutom ambitionen att presentera det senaste inom den genusvetenskapliga forskningen, hoppas Centrum för genusvetenskap att konferensen ska bli en mötesplats för forskare från Norden och övriga europeiska länder. Andra mål är att visa hur bred europisk feminin forskning är och att inkludera nästa generation forskare.

Temat för konferensen är inte fastställt ännu, därför är alla förslag och idéer välkomna. För mer information kontakta Sara Goodman vid Centrum för genusvetenskap i Lund, e-post: sara.goodman@genus.lu.se.

Från och med årsskiftet finns sekretariatet för det europeiska forskarnätverket AOIFE hos Tema Genus vid Linköpings universitet. Den tidigare värden, Nordiska institutet för kvinno- och könsforskning, ville att någon annan institution skulle ta över värdskapet. Linköpings universitet erbjöd sig att vara värd för sekretariatet de närmaste tre åren. Professor Nina Lykke är ny koordinator, e-post: ninly@tema.liu.se. Sekreterare är Berit Starkman, e-post: berst@tema.liu.se. Ny adress: AOIFE, c/o Tema Genus, Linköpings universitet, 581 83 Linköping, tel: 013-28 66 31, fax; 013-28 44 61

## Journalistkurs i medicin

*– När misshandlade kvinnor söker vård har de i genomsnitt blivit misshandlade 30 gånger dessförinnan. Det sa Gun Heimer, chef för Rikskvinnocentrum i Uppsala, vid en kurs för journalister om genus och medicin.*

Rikskvinnocentrum inrättades 1994 för att behandla och utveckla kompetens kring kvinnor som utsätts för våld.

Gun Heimer var en av de forskare som medverkade i den andra journalistkursen arrangerad av Nationella sekretariatet för genusforskning 15-16 november. Katarina Hamberg, med. dr. i allmänmedicin i Umeå, bemötte biologiska argument för sociala könsskillnader. Professor Calle Bengtsson från Göteborg

talade om hjärt- och kärlsjukdomar – om vad som görs och om vad som förtigs. Varför det enligt många forskare fortfarande är så "svårt" att forska om kvinnor talade läkarna Margareta Söderström och Christine Wennerås från Göteborg om.

Kvinnor är sårbara i gynekologstolen. Men Barbro Wijma, professor i medicinsk kvinnoforskning vid Linköpings universitet, berättade om hur hon arbetar för att de blivande läkarna ska låta den undersökta kvinnan få större makt och kontroll över situationen.

Manliga sjuksköterskor får ofta sin manlighet ifrågasatt av människor utanför vårdmiljön, menade Henrik Eriksson, doktorand vid Mälardalens högskola. Gerd Lindgren, professor i sociologi i Karlstad, talade om hur kön och klass samverkar i vården när organisationsförändringar genomförs.

Den första journalistkursen handlade om genus och ekonomi och genomfördes 23-24 oktober. Då medverkade bland andra professor Agneta Stark och docent Anna Wahl. □

## Kvinnotexter samlas in

Centrum för Kvinnoforskning i Uppsala håller på att sammanställa en antologi med svenska kvinnopolitiska texter från dess begynnelse fram till Alva Myrdal.

Textinsamlingen har just inletts. Du som undervisar eller av någon annan anledning tycker att det finns texter som blivit glömda, men som borde få sin upprättelse, kan höra av dig till Centrum för kvinnoforskning med dina tips.

Underlaget till antologin ska vara klart under våren, så det är bråttom. Kontakta: Monika Wehlin, Centrum för Kvinnoforskning, Drottningg 4, 730 00 Uppsala. Tel 018-4712274, e-post: monika.wehlin@cfr.uu.se

## Hög utbildning lönar sig inte

Kvalificerat arbete ger inte högre lön för kvinnor på samma sätt som för män. Däremot finns det ett tydligare samband mellan lågt kvalificerat arbetsuppdrag och låg lön för kvinnor – men inte för män. Det visar en rapport från Arbetslivsinstitutet.

Genom intervjuer och mätningar ute på arbetsplatsen har arbetsuppgifterna undersökts för kvinnor och män i samma typ av yrken. Lönen räknades om till heltid. I genomsnitt hade männen i undersökningen en månadslön som var drygt 2000 kronor mer än kvinnorna trots att de hade samma typ av arbete.



*Pojkar och flickor i tonåren har helt skilda förhållningssätt till mat och verkar leva i helt olika "matvärldar".*

*Det framgår av en licentiataavhandling vid Institutionen för hushållsvetenskap i Uppsala.*

## Glupska pojkar och bantande flickor



Pojkarna ville ha stora portioner när de är hungriga. Foto: Anette Nantell, Pressens Bild

Avhandlingen har titeln *Teeneager and Food – The Impact of Culture and Gender on Attitudes towards Food* och har gjorts av dietisten Annika Wesslén.

Studien har genomförts vid fem gymnasieskolor i Uppsala och Bollnäs. Totalt deltog 136 ungdomar, 60 pojkar och 76 flickor, och genomsnittsåldern var 17 år. Syftet var att ta reda på vad som påverkar ungdomars matval och beskriva hur de relaterar till och skildrar mat i sitt vardagsliv. Av studien framgår att familjen, framför allt mamma, ansågs ha största betydelsen för de egna kostvanorna. Det var viktigt att äta tillsammans och framför allt flickorna satte stort värde på den sociala samvaron runt middagsbordet.

Påverkan från kamrater fanns också med under de tidiga skolåren men inte under gymnasietiden. De flesta såg också maten som kvinnans arbete.

Både pojkar och flickor tyckte smaken var viktigast för matvalet. Också tidsåtgång och tillgänglighet var viktiga faktorer. Mat som kan serveras snabbt, enkelt och sparar tid till-

talade därför majoriteten. Riktig mat associerades med hemlagat och husmanskost medan man åt fast-food för att det smakar bra.

Flickorna kopplade mat och ätande till skönhetsideal. De påverkades starkt av de budskap som media för fram och upplevde det som besvärligt. De tänkte på fett- och energiinnehållet i maten och många bekymrade sig över att kunna hålla en passande vikt. De var övertygade om att pojkar äter med välbehag utan dåligt samvete till skillnad från dem själva som ofta tröstäter.

### MER OKOMPLICERAT FÖR POJKARNA

Pojkarna hade en mer okomplicerad inställning till maten. De tänkte inte på fettet i maten och ansåg att stora portioner var viktigt när de var hungriga. Nyckelhålmärkta livsmedel och light-produkter kallade de "flickmat". Pojkarna visade också ett större intresse för att prova ny eller annorlunda mat.

Slutsatsen är att pojkar och flickor lever i olika världar när det gäller inställningen till mat och hur mycket man äter. □



Många flickor var rädda för att inte kunna hålla vikten. Foto: Anette Nantell/Pressens Bild

## Forskningsprogram läggs ned

Arbetslivsinstitutet har levt över sina tillgångar och måste bantas. Det första programmet som läggs ner är *Kön och arbete*. Enligt generaldirektören Inger Ohlsson betyder det inte att man satsar mindre på forskning med genusperspektiv.

– De pågående projekten kommer att fortsätta som förut. Fast de sexton forskarna kommer att höra till ett annat av institutets program, *Forskning om utvecklingsprocesser*. Två har valt att gå till andra arbeten.

Att *Kön och arbete* tas bort, ska ses som en del i en omstrukturering, säger Inger Ohlsson.

– Det finns så många program att institutet blir oöverblickbart. *Kön och arbete* blev en egen enhet först 1999. Då sa forskarna att de egentligen föredrog att arbeta inom olika enheter. Därför föll det sig naturligt att börja med att lägga ner det här programmet.

Lena Gonäs, som varit chef för *Kön och arbete*, är inte glad över omvandlingen.

– Med ett eget program hade genusforskningen ett språkrör. Men nu förlorar vi vårt ansikte utåt. Å andra sidan kan det vara bra att "mainstreama", alltså att låta genusforskningen genomsyra all verksamhet. Men jag tror att man måste samla den också, för att den ska nå resultat.

MIMMI PALM

# “Kvinnorörelsen tar nya tag”



“Elda under din vrede!” Denna strof från en dikt av Ingrid Sjöstrand fick ge namn till den temadag om 70-talets kvinnorörelse som Kvinnovetenskapligt forum i Umeå arrangerade i november förra året.

Intresset var stort, inte minst från de unga kvinnor som i dag med kraft driver kvinnofrågor influerade av både radikalfeministisk och anarkafeministisk tradition och teori. Under dagen samlades ett par hundra personer för att lyssna på föreläsare och debatt.

Först ut bland föreläsarna var Christine Sarrimo, litteraturvetare från Lunds universitet som talade om 70-talets kvinnolitteratur. Sarrimo visade i sin föreläsning på kopplingarna mellan denna ”nya” kvinnolitteratur och den framväxande kvinnorörelsen – exempelvis genom att kvinnor ofta läste och diskuterade dessa böcker i grupp. Nästa föreläsare var sociologen Eva Schmitz som i sitt avhandlingssarbete tagit sig an 70-talets svenska kvinnorörelse i allmänhet och Grupp 8 i synnerhet. I sin föreläsning koncentrerade hon uppmärksamheten till Grupp 8:s framväxt och intensiva aktiviteter under 70-talet som på sätt och vis har många likheter med det sena 90-tal som i Umeå har präglats av anti-porr demonstrationer och ”Ta natten tillbaka-aktioner”.

## ENGAGEMANG OCH KAMP

Därefter blev det dags att ge ordet till tre av de kvinnor från Umeå som var aktiva i kvinnorörelsen under 70-talet – och som för övrigt är det än i dag – Gunilla Nordenfors, Agneta Lundström och Gudrun Nordborg. För många av oss som är födda på sextioalet och senare är städerskestrejken möjligtvis ett ord man hört nämnas någon gång. Genom Gunilla Nordenfors fick publiken känna städerskestrejken in på kroppen, inte minst när hon gav exempel på strejkens betydelse för kvinnors självförtroende. Hennes framförande gav en handfast

förståelse för och en inblick i relationen mellan kvinnors engagemang och kamp i fackföreningsrörelsen och vänsterrörelsen och behovet av en egen, autonom kvinnorörelse. Agneta Lundström fyllde på genom att berätta om hur kvinnorörelsen successivt växte fram i Umeå, från Kvinnor och arbete i Västerbotten som bildades i slutet av 70-talet till kvinnobokcafé, kvinnohusförening och bildandet av en kvinnojour som enligt Agneta Lundström verkligen gjorde det personliga till politisk praktik. Kampen för ett kvinnohus i Umeå tog sig kraftfulla uttryck genom att en grupp kvinnor ockuperade ett tomt i hus i centrala staden. Under tre månader vek de inte från husets sida, det öppnades ett café, det startades studiecirkel och det växte fram en gemensam känsla av samhörighet som publiken fick ta del av genom Gudrun Nordborgs målande beskrivningar.

## GEMENSAMT SYSTEMSKAP

Temadagen avslutades med en paneldiskussion där ämnet för dagen var att försöka hitta strategier. Då hade dagens talare också kompletterats med tre kvinnor aktiva i den i dag ”nya” kvinnorörelsen i Umeå – Åsa Adolfsson som arbetar med tjejjouren, Aurora Moberg, aktiv i den feministiska filmföreningen KEN och Ramona Zadissa, fritänkande feminist. Med hjälp av debattledaren Annelie Bränström-Öhman diskuterades bland annat den problematiska enigheten och föreställningen om ett gemensamt systemskap som i stor utsträckning präglade 70-talet. Ett annat brännbart ämne var frågan om separatistisk organisering och mäns deltagande i kvinnorörelsen där flera unga kvinnor höjde sina röster och menade att ”Vi måste få vara i fred!”.

När mörkret sedan länge lagt sig över Folkets Hus skingrades publiken efter en mycket innehållsrik dag. Blandningen mellan forskning och praktik, mellan nationella överblickar och lokala erfarenheter gav näring till både teoretisk problematisering och politiska strategier. Vissa fortsatte på kvällen till föreningen Aniaras feministiska separatistfest ”... misströsta inte, kvinnorörelsen tar nya tag!”.

MALIN RÖNNBLOM

## Ny genusprofessor i Luleå

Den 1 april börjar Marja Vehviläinen som professor vid Luleå tekniska universitet. Hon har fått en professur i ”människa och maskin med inriktning mot genusforskning” och skapar därmed en ny avdelning för genusforskning vid Luleå tekniska universitet.

Marja Vehviläinen kommer närmast från institutet för informationsteknologi i Åbo i Finland.

Genusprofessuren i Luleå är en del av en större regeringssatsning på sex professorer med inriktning mot genusforskning inom olika vetenskapliga områden.

Till professurerna hör också tidsbegränsade tjänster för forskarassistenter och doktorander.

Dessa professorer med inriktning mot genusforskning är utsedda sedan tidigare:

**Barbara Hobson**, professor i sociologi, Stockholms universitet.

**Cedric Linder**, professor i fysikundervisningens didaktik, Uppsala universitet.

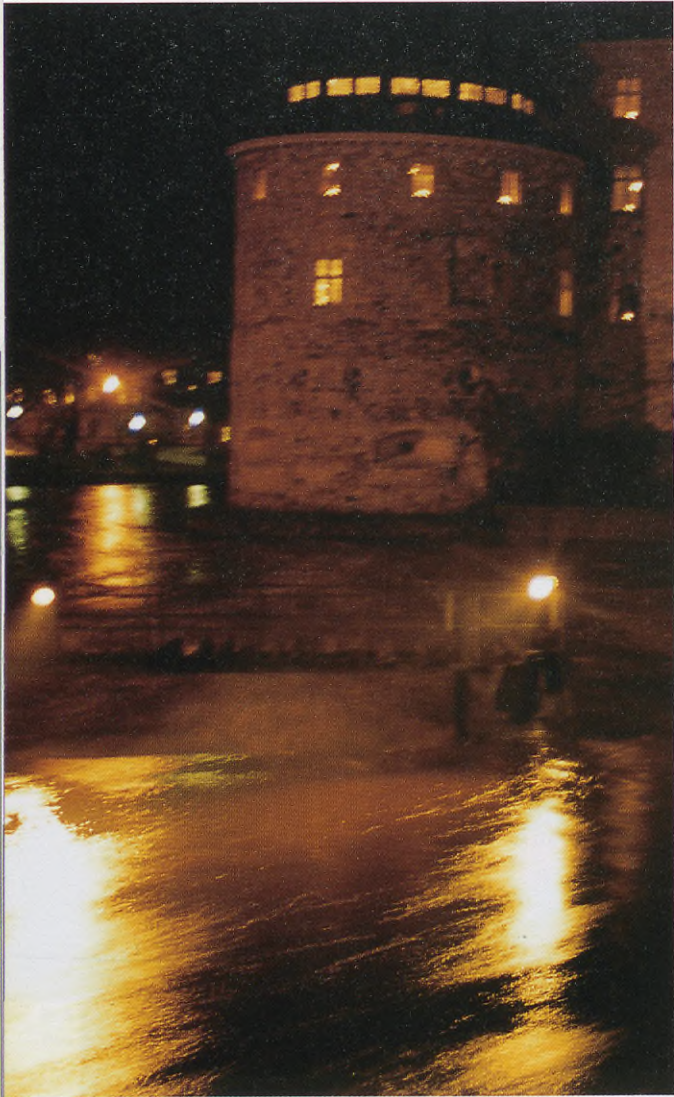
**Anne Hammarström**, professor i folkhälsovetenskap, Umeå universitet.

**Lisbeth Larsson**, professor i litteraturvetenskap, Göteborgs universitet.

**Lena Trojer**, professor i informationsteknologi, Blekinge tekniska högskola.

Sedan tidigare har det funnits en särskild avdelning i Luleå för genus och teknik som kommer att få en egen professor senare i år.

BOSSE PARBRING



Örebro slott.

– Sverige ligger i periferin, vilket få svenskar erkänner. Det är lättare i Sydamerika, där vet alla att de är i periferin.

Det sa sociologen Diana Mulinari i inledningstalet till konferensen "Svensk genusforskning i världen" som Nationella sekretariatet för genusforskning arrangerade i Örebro i december.

Konferensen hade två delteman. Det första handlade om globala perspektiv i svensk genusforskning. Frågor om huruvida svensk genusforskning är etniskt hemmablind diskuterades. Det andra temat handlade om svensk genusforskning i ett globalt perspektiv. Hur importen och exporten av forskningsresultat och teorier ser ut, var en övergripande fråga för det temat.

Genusforskningen studerar kön ur ett maktperspektiv. Det finns också ett retoriskt erkännande av andra

perspektiv som klass, etnicitet, sexualitet, menar Diana Mulinari, fil dr i sociologi vid Lunds universitet. Men det händer inte så mycket vad gäller etnicitet, tycker hon. Det beror på att etnicitet inte tas i teorier och kategorier. Debatten pågår inte här.

– Vi förhåller oss till centrum i väst. Där äger debatten rum, inte i periferin där Sverige befinner sig. Jag upplever det som att vi blivit publik till en debatt som pågår någon annanstans. Vi tycker att det är en jättespännande debatt, men vi deltar inte.

I stället importerar teorier från framförallt engelskspråkiga länder. Men då måste vi veta vad som händer, varnar Diana Mulinari. Vi riskerar att förlora saker när vi översätter teorierna direkt utan att ta hänsyn till sammanhanget.

– Det politiska försvinner ofta – det är mer politiskt formulerat i ursprungslandet.

– Debatten försvinner också. Det är "dom" som bråkar med varandra, inte vi. Det är skönare för då kan vi vara kompisar med varandra. Men det behövs en kritisk debatt för att vi ska kunna ta till oss olika teorier.

Diana Mulinari hänvisar till sociologen Karin

Konferens  
Konferens  
Konferens

# ”Vi måste tala om rasismen”

AV BOSSE PARBRING FOTO GUDMUND SVANSSON

Widerberg som sagt att vi måste lära oss att debattera utanför centrum. Då krävs mindre respekt för de engelska begreppen. Vi måste uppfinna våra egna motsvarigheter.

## FÖRLORAD RADIKALITET

Vad gäller den förlorade politiska radikaliteten vid importen av teorier om etnicitet, anser Diana Mulinari att de behövs en mer realistisk inställning till forskningens effekter och ett engagemang även utanför universitetsvärlden.

– Vi har fjärrat oss från vardagspolitiken och säger i stället att våra teorier tjänar ett emancipatoriskt syfte. Men vi förändrar inte världen. Möjligen om någon inspireras av våra teorier i vardagen så kan de tjäna ett sådant syfte.

– Men i forskningen bör vi bli mer ödmjuka inför våra möjligheter. Det politiska ansvaret bör vi ta utanför forskningen.

Det har länge funnits en kritik från svarta kvinnor att feminismen är rasistisk genom att den förnekar svarta kvinnors erfarenheter och stereotypiserar dem. Spän-

ningen mellan rationalitet och emotionalitet återanvänds när kvinnor i väst talar om invandrarkvinnor, menar Nora Rähtzel, forskarassistent i sociologi vid Umeå universitet.

– Det liknar sättet som män talar om kvinnor generellt. Vi reproducerar maktrelationer som vi förtrycks av själva.

## EN FRÅGA ÅT GÅNGEN

Anledningen till att maktrelationer reproduceras är att enbart en fråga åt gången behandlas, menar Nora Rähtzel. Hon efterfrågar två olika sorters teorier som får verka parallellt.

– En teori som inte tar hänsyn till ursprunget. Vi behöver dekonstruera ursprunget så att vi hittar gemensamma grunder för olika sorters förtryck. Ursprunget riskerar annars att bli exkluderande. Om man inte har ett visst ursprung så kan man inte förstå ett visst förtryck.

– En annan teori söker grund för legitimitet. Då måste ursprung vara med. Sedan gäller det att söka koalitioner mellan olika teorier och positioner.

”

*Det finns ett politiskt intresse av att prisa det mångkulturella samhället, globaliseringen och mångfalden. Samtidigt bygger vi murar. Vi har en segregerad arbetsmarknad och de inre och yttre gränserna inom EU blir allt tydligare.*

”

Konflikten mellan ”oss” och ”dom” undviker vi genom att inte tänka på ursprung som en statisk kategori, utan som en relationell position.

– ”Vi/dom-positioner” kan förändras för en individ. Det beror på relationen till andra.

Det finns en rasism i det svenska samhället även om vi inte gärna talar om den, menar Paulina de los Reyes, fil dr i ekonomisk historia vid Uppsala universitet. Hon har bidragit till den svenska diskussionen om etnicitet inom genusforskningen bland annat med artikeln ”Det problematiska systemskapet” i *Historisk tidskrift* 1998 nr 118.

– Det finns ett politiskt intresse av att prisa det

heter. Men vi måste ändå tala om rasism, tycker hon.

– Det finns en etnisk rangordning på arbetsmarknaden där det nordiska värderas högst och det afrikanska och asiatiska lägst. Det är inget som problematiseras – det bara är så. Vi vill inte tala om rasism.

– Även om rasism är tabu i Sverige, så finns rasistiska värderingar och handlingar.

– Den historia vi har att identifiera oss med är etniskt homogen. Det finns inga andra etniciteter i den svenska kvinnohistorien.

#### STUDERAT TIDSKRIFTER

En konferensdeltagare invände mot Paulina de los Reyes



mångkulturella samhället, globaliseringen och mångfalden. Samtidigt bygger vi murar. Vi har en segregerad arbetsmarknad och de inre och yttre gränserna inom EU blir allt tydligare.

Men det är svårt att tala om rasism i Sverige, menar Paulina de los Reyes. Vi talar i stället om kulturella olik-

kritik mot att vi inte talar om rasism i Sverige. Nynazismen har uppmärksammats mycket i medierna menade deltagaren.

– Vi diskuterar rasism utifrån de förutsättningar som fanns för 50 år sedan, anser Paulina de los Reyes. Men vi vill inte diskutera dagens moderna rasism.

Uppdelningen av "vi" och "dom" inom kvinno- och genusforskningen kan studeras i de skrifter som har producerats inom forskningsfältet. Nina Lykke, professor vid Tema genus på Linköpings universitet, har studerat fyra tidskrifter och hur de förhåller sig till "vi" och "dom".

– Det första numret av *Kvinnovetenskaplig tidskrift* som kom 1980 beskriver sig självt som "det första häftet i Norden för kvinnovetenskap". Den svenska jämställdhets- och kvinnoforskningen har internationellt sett hög nivå och redaktionen vill delta i ett internationellt samtal.

"Vi" är därmed en del av det svenska samhället, men också en del av den nordiska kvinnoforskningsmiljön. "Vi" är också en del i en internationell professionalisering av kvinnoforskningen.

– "Vi" i Sverige har något att säga "dom" på internationell nivå, sammanfattar Nina Lykke.

I jubileumsnumret 20 år senare händer det saker med "oss". Spänningen mellan "vi" och "dom" är mindre markerad. Dialogen mellan det svenska, nordiska och internationella lyfts inte fram, även om den existerar. Det talas om "olika länder, olika generationer och olika discipliner".

– "Vi" är mer vagt och differentierat.

#### BARRIÄRER DISKUTERAS

I det första numret av den nordiska, men engelskspråkiga, tidskriften *Nora* som kom 1993, talas det om att göra den nordiska forskningen mer tillgänglig för en internationell publik.

– På så sätt överensstämmer ambitionerna med *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1980, det finns samma "vi" och "dom". Det talas om att nordisk könsforskning har

Det finns också en översättningsproblematik, tankar och begrepp kan förändras i samband med en översättning.

– Konstruktionen av "vi/dom" blir på sätt och vis ännu starkare i *Nora*, säger Nina Lykke.

– Redaktionen försöker dekonstruera dikotomin genom att säga att *Nora* inte bara är till för nordiska forskare. Men jag tror inte att de lyckas mer än retoriskt med den dekonstruktionen.

#### "VI" OCH "DOM"

I första numret av *European Journal of Women's Studies* som kom 1994 finns ambitionen att få med forskare från hela Europa. Tidskriften vill heterogenisera forskningsmiljön och är kritisk mot de hegemoniska dragen av Europa.

– "Vi" påminner om *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1/2000, säger Nina Lykke. Det finns dock ett europeiskt "vi" och ett annat "dom".

Förra året startades tidskriften *Feminist Theory*. Den har ett universellt namn utan någon geografisk bestämning, precis som *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, konstaterar Nina Lykke.

– Feminism, genus och teorier problematiseras och pluraliseras.

– Det finns dock en brist på situerad kunskap. Det nämns ingen nationell eller regional tillhörighet. Det diskuteras aldrig om det kan ha betydelse för teorin.

Nina Lykke menar i sin genomgång av olika genusvetenskapliga tidskrifter att vi kan omförhandla våra kulturella imaginära konstruktioner. Uppdelningen mellan "vi" och "dom" behöver inte vara fast, utan kan förändras.

– Min poäng är att det inte pågår någon omförhandling i särskilt stor utsträckning. □



Forskare, doktorander och studenter möttes i konferensviolet.

hög kvalitet och att det finns ett stort intresse för Norden på grund av vår jämställdhetspolitik.

Det finns dock en skillnad i *Noras* första nummer. Där diskuteras barriärer för att nå ut internationellt. Språkliga barriärer gör att nordiska författare sällan publicerar sig internationellt. Därför är de inte så kända.

# Debat

## Genomför EU:s jämställdhetsregler i Sverige!

Sverige ska driva jämställdheten framåt under det svenska ordförandeskapet, har jämställdhetsminister Margareta Winberg deklarerat och slagit fast att en fråga som ska prioriteras är osakliga löneskillnader mellan kvinnor och män.

Bra, snopptilläggen tycks ständigt bli högre och alltmer osakliga. I reklambranschen till exempel, lär de ge 10 000 kronor mer i lönekuvertet. Varje månad! En annan, mindre spektakulär lönediskriminering är den mot deltidanställda som går miste om tjänstepensioner på grund av att de arbetar mindre än 40 procent av heltidstjänst.

### DELTIDANSTÄLLDA KVINNOR UTESLUTS

Tjänstepensioner regleras i Sverige i kollektivavtal som så gott som alla kräver minst denna tjänstgöringsgrad för rätt att tillhöra pensionssystemen. I det EU som Sverige ska jämställdhetsfråsa har det sedan mitten av 80-talet ansetts vara könsdiskriminering att utesluta deltidanställda kvinnor från tjänstepensioner eftersom det är betydligt fler kvinnor än män som arbetar deltid. Gång på gång har EU:s domstol sla-

*”Det är alldeles utmärkt att den svenska regeringen utnyttjar ordförandeskapet till att driva jämställdheten framåt i EU. Lika angeläget är det att genomföra EU:s jämställdhetsregler i Sverige”, skriver juristen Karin Lundström.*

git fast att deltidarbetande kvinnor har rätt till tjänstepension, och inte bara det. De har även rätt till retroaktiv pension ända tillbaka till 8 april 1976. Från den dagen har EU:s bestämmelse om lika lön oberoende av kön kunnat åberopas inför nationella domstolar.

I Storbritannien har 60 000 deltidarbetande kvinnor gått till domstol och begärt retroaktiv pension. För att skydda arbetsgivarna mot kostnaderna för deras retroaktiva pensionsanspråk införde den

brittiske lagstiftaren stränga tidsgränser inom vilka talan vid domstol måste väckas. Sådana tidsgränser är inte tillåtna, slog EU:s domstol fast för en tid sedan. Visserligen är det okej att ha en nationell bestämmelse om att talan måste väckas inom sex månader från det att den lönediskriminerade kvinnan lämnat sin anställning, men att begränsa rätten till retroaktiv pension till två år före det att talan väckts, det är i strid med EU:s likalönepincip.

Dristar sig svenska del-

tidsanställda kvinnor att gå till domstol kan det alltså bli en dyr affär för arbetsgivarna som ensamma står för betalningen till pensionssystemen. Tills alldeles nyligen har jag hävdats att det ändå blir billigare för svenska än för brittiska och tyska arbetsgivare eftersom jag trott att det inte går att stödja sig på EU:s regler för tiden innan Sverige förbundit sig att följa dem. Jag har med andra ord utgått från att svenska kvinnor inte kan göra retroaktiva anspråk längre tillbaka än till 1 januari 1994 då Sverige undertecknade EES-avtalet.

### RÄTT TILL RETROAKTIV TJÄNSTEPENSION

En färsk EG-dom om Österrikes lagstiftning har emellertid gjort mig osäker på den punkten. I domen sägs att migrerade arbetstagare vid lönesättning har rätt att tillgodoräkna sig anställningstider i Österrike före landets inträde i EU. I konsekvensens namn kan man då hävda att svenska kvinnor har rätt att vid pensionsberäkning tillgodoräkna sig anställningstider även före 1994. Alltså skulle också svenska deltidarbetande kvinnor ha rätt till retroak-

tiv tjänstepension från 8 april 1976. Låt se, hur många kronor blir det....

**VARKEN RIKARE ELLER MER JÄMSTÄLLDA**

Enligt svensk jämställdhetspolitik är deltidsarbete en kvinnofälla som ska undvikas genom bestraffning av dem som fastnat i den. Det är en politik som varken är ändamålsenlig eller i överensstämmelse med EU-rätten. Deltidsarbetande kvinnor blir varken rikare eller mer jämställda av att bli lönediskriminerade, och i EU är könsdiskriminering inte tillåten bara för att den är riktad mot kvinnofällor. Än mindre EU-konform blir den svenska politiken till följd av ett EU-direktiv som förbjuder diskriminering av deltidsanställda, oberoende av om de är kvinnor eller män. Direktivet skulle vara genomfört 20 januari i fjol, men om genomförandet överläts på arbetsmarknadens parter blev fristen förlängd ett år. Den svenska regeringen utnyttjade denna möjlighet. Sista genomförandedag var alltså samma datum i år.

**DIREKTIVET BYGGER PÅ KOLLEKTIVAVTAL**

Några ändringar i kollektivavtalen om minsta tjänstgöringsgrad för rätt till tjänstepension blev inte gjorda under det gångna året, vilket är märkligt med tanke på att deltidsdirektivet bygger på ett kollektivavtal mellan arbetsmarknadens parter på EU-nivå. På EU-nivå träffar alltså svenska arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer kollektivavtal som den sedan inte bryr sig om att följa i de nationella avtalen.

Hur besynnerligt detta beteende än kan tyckas

vara, ligger nu hela ansvaret för implementeringen av deltidsdirektivet på regeringen. Att arbetsmarknadens parter inte lyckades genomföra det inom den föreskrivna tiden, friskriver på intet sätt lagstiftaren från dennes ansvar gentemot EU.

På näringsdepartementet uppger man i mitten av januari att deltidsdirektivet just gått i tryck. Sedan ska det bli föremål för remiss-

Deltidsanställda i privat tjänst har inte den möjligheten. EU:s direktiv går inte att åberopa gentemot privata arbetsgivare, vilket EU:s domstol motiverar med att privata arbetsgivare inte ska bära den ekonomiska risken för att medlemsregeringarna inte uppfyller sina åligganden enligt EU:s rättsordning.

Däremot kan alltså kvinnliga deltidsanställda i såväl privat som offentlig regi med stöd av likalöne-

någon anser sig utsatt för sådan diskriminering. Det direktivet från 1979 har inte heller blivit genomfört i svensk lagstiftning.

Och hur är det egentligen med kvinnors rätt till retroaktiva lönehöjningar under perioder av föräldradledighet, vilken EU:s domstol uttalat i mål C-333/97 Lewen? Var i svensk rätt finns en sådan garanti införd?

Det är alldeles utmärkt



yttranden. Remisstiden går inte ut förrän i maj.

Och som sagt, direktivet skulle vara genomfört 20 januari. Det innebär att såväl kvinnliga som manliga offentligt anställda deltidsarbetare utan rätt till tjänstepension kan väcka talan i svensk domstol och med stöd av EU:s deltidsdirektiv yrka att deras arbetsgivare ger dem rätt till tjänstepension från och med 20 januari i år.

principen yrka retroaktiv pension ända tillbaka till 8 april 1976, eller åtminstone från 1 januari 1994.

**INTE GENOMFÖRT I SVERIGE**

I EU finns även förbud mot könsdiskriminering i de offentliga socialförsäkringssystemen och en rätt att väcka talan inför domstol om

att den svenska regeringen utnyttjar ordförandeskapet till att driva jämställdheten framåt i EU. Lika angeläget är det att genomföra EU:s jämställdhetsregler i Sverige.

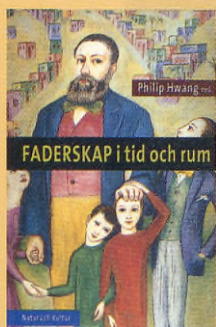
**KARIN LUNDSTRÖM**  
Jur. dr. och lektor vid Lunds universitet



# aktuellt

Barbro Johansson:  
Kom och ät! Jag ska bara dö först... Datorn i barns vardag  
Doktorsavhandling, etnologi, Göteborgs universitet, 2000  
– Jag ska bara dö först, säger nioåringen framför datorspelet när mamma ropar att maten är klar. Kommentaren sammanfattar på flera sätt barns datorbruk. Datorn finns därhemma, dataspel är en vardaglig sysselsättning och spelen har inte sällan inslag av våld och död. I avhandlingen berättar 101 barn mellan 7 och 12 år hur de använder datorer och hur de resonerar om eget och andras datorbruk.

Philip Hwang (red):  
Faderskap i tid och rum  
Natur och kultur, 2000  
Denna antologi anlägger ett



brett perspektiv på papprollen av i dag. Sex forskare (psykologi, pedagogik, kvinnohistoria) analyserar vilken roll pappan spelar i familjen, det sociala nätverk han ingår i och hur han uppfattas av barnen. Boken ger också en bild av hur man sett på fadersrollen i tidigare generationer och i främmande kulturer.

Birgitta Fagrell:  
De små konstruktörerna.  
Flickor och pojkar om kvinnligt och manligt i relation till kropp, idrott, familj och arbete.  
HLS förlag, 2000  
Har barn redan vid 7 års ålder en uppfattning om kvinnligt och manligt? Hur konstruerar barnen kön i relation till kropp, idrott, familj och arbete? Det är den övergripande frågan i avhandlingen. Utifrån barns reaktioner på bilder och texter analyseras deras sätt att förhålla sig till kvinnligt och manligt.

## På gång!

### GÖTEBORG

Nationella sekretariatet för genusforskning:  
8.3 Fittstim, Bimbos och Webgrrls  
Vilka frågor är viktiga för unga feminister? Hur ska de drivas? Vilken roll har media? På Internationella kvinnodagen samlar Nationella sekretariatet för genusforskning forskare och debattörer för föreläsningar och samtal om ung feminism.

Föreläsningar:  
”Fittstim” och ”öar av coola brudar”: tankar kring den unga feminismen i aktuell debattlitteratur.

Ingrid Holmquist, forskare vid Institutionen för genusvetenskap i Göteborg.

Håll käften och var söt!”

”Jenny Östergren och Kristina Thulin, båda journalister på TV4, har skrivit boken *Bimbo-bakslaget*.

Panelsamtal:

Martina Ladendorf, forskar om grrlziner – feministiska nättidningar, vid Roskilde universitetscenter. Eva-Lotta Sandberg, ansvarig för webbtidskriften *Peripeti* med bas i Göteborg. (*Peripeti*) Simin Oskoue, Iranska kvinnoföreningen i Göteborg. Ingrid Holmquist, Jenny Östergren och Kristina Thulin.

Samtalsledare: Maria Edström, doktorand vid JMG i Göteborg.

På kvällen: Club Diván med vänner i Pusterviksbaren. Rockgruppen Herstory m.fl.  
Tid: Föreläsningar och panelsamtal kl 15.00-17.30, Club Diván kl 20.00 och framåt.

Plats: Pusterviksteatern, Järntorget  
Info: Marie Olsson, tel: 031-773 5441, e-post: marie.olsson@genus.gu.se, Bosse Parbring, tel: 031-773 56 01, e-post:

bosse.parbring@genus.gu.se

Institutionen för genusvetenskap:

Kön, etik, väl och ve – ett arbetsseminarium:

Tid: Måndagar kl 13.15-15.00

29.1 Mäns berättelser om båtar. Per Forsberg, doktorand vid Handelshögskolan, Göteborg.  
12.2 Män, kvinnor & omsorg. Ingrid Nilsson-Motevasel, fil. dr., socialhögskolan, Lunds universitet.

5.3 Moraliska situationer och omsorgsstrukturer i staten. Helena Olofsdotter, doktorand statvetenskap.

12.3 Ansvar, kärlek och försörjning. Om anställda anhörigvårdare i Sverige. Gästföreläsning: Ann-Britt Mossberg Sand, fil.dr. i sociologi, Göteborgs universitet.

OBS! Tid: Kl 16.15-18.00

19.3 Gästföreläsning. Nina Lykke, professor vid Tema genus och kultur, Linköpings universitet.

OBS! Tid: Kl 16.15-18.00

26.3 Att gå på besök: Hannah Arendts besöksmetafor relaterad till en heterogen feministisk diskurs. Berit Larsson, HSFR-doktorand i jämställdhetsforskning med inriktning på filosofi.

9.4 Den moderna könsmaktsordningens grundbult. Gästföreläsning: Bo Rothstein, professor i statsvetenskap.

OBS! Tid: Kl 16.15-18.00

23.4 Representation och vad det är vi gör när vi framställer den andre. Mikela Lundahl, doktorand idéhistoria.

7.5 Genusdiskurser i musikhistorisk handbok. Tobias Pettersson, doktorand i musikvetenskap.

28.5 Social rörlighet i kvinnoperspektiv. Ulla-Britt Wennerström, doktorand i sociologi,

Göteborgs universitet.

Mer information: Ulla M. Holm, tel: 031-773 1863, e-post: ulla.holm@wmst.gu.se

### LINKÖPING

Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning:

6-7.3 Konferens: Gråt inte, forska! Kvinnorörelsen och kvinnoforskning i Norden.

Med anledning av att Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Linköping fyller 15 år arrangerar vi denna konferens. En konferens öppen för forskare och studenter, kvinnoaktivister och givetvis övriga intresserade. Syftet är att skapa en arena för tankeutbyte, reflektion och kritisk diskussion om kvinnogenusforskningens betydelse för kvinnorörelsen och vice versa.

Medverkande: Drude Dahlerup, Christina Florin, Inga-Lisa Sangregorius, m fl.

Plats: Stiftsgården Vårdnäs, Rimforsa

Mer info: Elisabeth Samuelsson, Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning, Linköpings universitet, 58183 Linköping, tel: 013-28 2174, e-post: elisa@kvforum.liu.se

Läs mer här:

[www.liu.se/org/kvinnoforum/Prog.html](http://www.liu.se/org/kvinnoforum/Prog.html)

### LUND

Centrum för genusvetenskap:

Högre Tvärvetenskapliga Teoriseminarier: Seminarierna äger rum på fredagar kl 13.15-15.00, konferensrummet på Centrum för genusvetenskap.

17.3 Genusvetenskapens dag.

Aktuella teman i dagens genusforskning: Etnicitet, kön, klass och globalisering.

Mer information: Sara Goodman, studierektor, tel 046-222 97 78

April: Genus i skolans värld

Ett seminarium i samarbete med ledningsgruppen i jämställdhet.

Kontaktpersoner: Patricia Tennberg och Catharina Fröberg, jämställdhetshandläggare, tel: 046-220 000

12.5 Genus i cyberrymd? Forskning, teorier och erfarenheter. Informations- och kommunikationsteknologi (ICT) inom universitetspedagogik ur ett genusperspektiv.

Ett internationellt symposium.

Mer information: Sara Goodman, studierektor, tel: 046-222 97 78

### STOCKHOLM

6.3 Seminarium: Fredrika Bremers roman-konst.

Föreläsare: Birgitta Holm, Carina Burman,

Sarah Death, Åsa Arping

Moderator: Ebba Witt-Brattström

Lokal: Södertörns högskola

Tid: Kl 10.00-16.00

7.3 Seminar: Fredrika Bremer: Her worldwide impact on contemporary writers Focus on Bremer's international contacts and influence, with special reference to fiction

Moderator: Gunnel Melchers

Venue: Stockholm University: "Spökslottet", Drottninggatan 116

Time: 10 a.m. to 4 p.m.

8.3 Fackeltåg från före detta Högre lärarinneseminarierets ursprungliga läge vid Klara kyrka via Sergels torg till Fredrika Bremer-statyn i Humlegården.

Tid: Kl 19.00

Ansvarig: Anita Widén, tel: 08-744 10 92

17.5 Seminarium: Fredrika Bremer - reportern.

Medverkande: Birgitta Ney, Margareta Ståhl, Barbro Hedvall, Lillemor Mundebo och Majgull Axelsson.

Moderator: Ami Lönnroth

Lokal: Wendela Hebbes hus, Södertälje

Tid: Kl 10.00-17.00

### UMEÅ

Umeå universitet, Jämställdhetskommittén och Kvinnovetenskapligt forum:

13.3 2001 Konferens: Genusperspektiv i forskning och undervisning.

Konferensens syfte är att skapa tillfälle för diskussion och kunskapsutbyte och på så sätt inspirera forskare, doktorander och lärare med intresse för genusperspektiv.

Inbjudna talare är Agneta Stark från Tema genus vid Linköpings universitet och Anna Wahl från Handelshögskolan i Stockholm.

Förutom föreläsningarna kommer fyra eller fem parallella sessioner att hållas där egen forskning kan presenteras eller genusperspektivets användning i undervisning diskuteras. Sessionerna är tänkta som tvärvetenskapliga diskussionsgrupper indelade utifrån de fyra olika teman som ingår i Kvinnovetenskapligt forums forskningsprogram Ordet – Arbetet – Tiden – Kroppen.

Mer information:

[www.umu.se/kvf/aktuellt.html](http://www.umu.se/kvf/aktuellt.html) eller e-post:

[marie.pfrunder@nihlen.se](mailto:marie.pfrunder@nihlen.se)

### UPPSALA

Centrum för kvinnoforskning:

22.2 Systems Theory in a Gender Perspective Vessela Misheva, FD i sociologi

Tid: Kl 13.00-15.00

Plats: Biblioteket, Drottninggatan 4, plan 4

# lit- tera- tur

Thomas Johansson:

Det första könet?

Mansforskning som reflexivt projekt.

Studentlitteratur, 2001

Manforskning är ett relativt nytt forskningsfält, som vuxit fram i kölvattnet av feminismen och hämtat många av sina idéer från denna mångfasetterade idétradition. Boken ställer en rad frågor om dagens manlighet och den tillhandahåller ett antal begrepp som kan användas för att analysera förändringar som skett.

Margareta Wirmark:

Noras systrar.

Nordisk dramatik och teater 1879-1899.

Carlssons förlag, 2001

I boken analyseras och speglas det vitala skede i nordisk drama- och teaterhistoria som inleddes när Ibsens *Et Dukkehjem* hade premiär. Pjäsen fungerade som ett bombnedslag i sin samtid genom att den ifrågasatte mannens överhöghet över kvinnan. Denna debatt fördes på teatrar över hela Norden.



Avs: Nationella sekretariatet för genusforskning  
Göteborgs universitet  
Box 200  
SE 405 30 Göteborg

# Makten ska fördelas – och det nu!

## Gäst- kröni- kören

Max Waltman är studentrepresentant i statsvetenskapliga institutionsstyrelsen vid Stockholms universitet. Han har nyligen skrivit en B-uppsats i politisk teori, *Habermas – en könad teoretiker*. Uppsatsen behandlar makt, kön och demokrati och är en feministisk kritik av en av vår samtids mer namnkunniga teoretiker.

Den skevhet vad gäller könsmakts- respektive mainstreamperspektiv som finns på flertalet akademiska kurser anses aldrig som ett problem då någon påtalar detta, och kräver förändring. Representanterna för det könsblinda perspektivet lyckas på något sätt alltid göra frågan till en komparativ studie mellan olika institutioner: "Vi är ju ändå bättre än många andra". Det annars så vanligt förekommande behovet av akademisk självhävdelse (som av vissa benämns som intellektuell snobbism) tycks fullständig bortblåst; inget språk, ingen logik är för outvecklad då feminismen ska bekämpas. Det blandas ihop till en osmaklig trolldag som sannerligen gör en illamående.

När denna köckenmödding utgör grunden för långsiktiga projekt som exempelvis att "integrera den feministiska forskningen i litteraturen", ja då ska man bli glad och tacksam. Men vad betyder det att "integrera" egentligen? Är det någon som vet? Integration är ju, som man i akademien säger, ett problematiskt koncept. Tillåt mig illustrera. Följande kommentarer förekommer flitigt, när krav på att föra in feministisk kunskap höjs: "Genus (kön är ju så politiskt) har väl inget med den här kursen att göra?", eller "Kön är viktigt, men inte just här – här studerar vi annat än kön" och "Studenterna måste väl ändå lära sig något först". Den feministiska kunskapen ses i bästa fall som en krydda, vilken man kan tillföra då de matiga grunderna lagts, grunder som likt teoretiska axiom aldrig ifrågasätts. Men även vid en så pass modest tillförsel är denna kunskap för vissa ytterst svårsmält.

Ibland får man höra att integrationen av könsper-

pektiv i undervisningen är en "process". Detta kan ju tyckas vara en kreativ infallsvinkel. Dristar man sig dock till att påpeka hur processen stannat upp, möts man snabbt av en oförstående blick. Processargumentet är nämligen en lika ofruktbar strategi som integrationsargumentet, för hur definieras en process egentligen? "Var i processen befinner vi oss, och hur snabb är den?" I stort sett är svaret på sådana frågor att en process är väl en process är väl en process ... d v s ett relativt begrepp, och så är vi tillbaka i den fullständigt irrelevanta "komparativa studien" – där *är* blir liktydigt med *bör*.

Integration och process som termer är i detta sammanhang antifeministiska. De lämnar fältet öppet för maktstrukturer att reproducera, och det är alltid dominerande maktgrupper som tar sig rätten att definiera dessa – och dessa grupper är patriarkala.

Talet om integration av feministiska perspektiv i kurser och litteratur är en strategisk "backlash". Integrationen syftar till att inordna feminismen i en vetenskaplig hierarki, vilken de dominerande grupperna i akademien klassificerar. Tanken är att vi, de integrerade,

skall förlika oss med denna "ordning". Det ska vi *inte* göra. Vi ska kräva plats, och inte finna oss i den förhållningsprocess som kallas integrationsprocess. För oss studenter finns det möjligheter att utöva påtryckning, det gäller bara att se upp så att man inte förleds till att tro att långsiktiga åtgärder bör ha företräde, och det kan vara nog så svårt då denna retorik alltid har veto då maktordningar ifrågasätts, men: det finns ingen som helst anledning att skynda långsamt, det finns ingen anledning till att inte trampa någon på tårna – makten ska fördelas, och det nu!



Foto: Marie Swartz